

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

VNÍMÁNÍ SPRAVEDLIVÉHO SVĚTA A POCITY VINY U VĚZŇŮ

PERCEPTION OF JUST WORLD AND THE FEELING OF
GUILT OF PRISONERS

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Bára Šamanová**

Vedoucí práce: **Mgr. Erika Lipková**

Olomouc

2021

Ráda bych poděkovala vedoucí práce Mgr. Erice Lipkové za její rady, nápady, připomínky, ochotu a odborné vedení při zpracování. Také bych chtěla poděkovat celé své rodině a přátelům, kteří mě podporovali a pomáhali mi v průběhu celého dosavadního studia. Velké díky patří mému partnerovi za pevné nervy, které se mnou měl. Největší poděkování patří respondentům, kteří byli ochotni se se mnou podělit o svůj příběh.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Vnímání spravedlivého světa a pocity viny u vězňů“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 29. března 2021

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
OBSAH		3
ÚVOD		5
TEORETICKÁ ČÁST		6
1 Spravedlnost a Víra ve spravedlivý svět		7
1.1 Spravedlnost		7
1.2 Víra ve spravedlivý svět		9
1.3 Funkce víry ve spravedlivý svět		12
2 Vina a pocit viny		14
2.1 Vina a pocit viny z teologického hlediska.....		14
2.2 Vina a pocit viny z filozofického hlediska		15
2.3 Vina a pocit viny z právního hlediska		16
2.4 Vina a pocit viny z psychologického hlediska		18
2.5 Vyrovnávání se s pocity viny		21
3 Život ve vězení		24
4 Relevantní výzkumy		26
VÝZKUMNÁ ČÁST		29
5 Výzkumný problém		30
6 Cíl výzkumu a výzkumné otázky		31
7 Typ výzkumu		32
8 Metoda získávání dat		33
9 Výzkumný soubor a jeho výběr		34
10 Etické hledisko a ochrana soukromí		35
11 Metoda analýzy dat – IPA		36
11.1.1 Reflexe vlastní zkušenosti		37
12 Práce s daty a její výsledky		38
12.1 Jednotlivé příběhy		38
12.2 Analýza dat		39
12.2.1 Vnímání spravedlnosti.....		39
12.2.2 Pocity viny a lítosti.....		42
12.2.3 Pocity ve vězení a po propuštění.....		43
12.2.4 Život ve vězení a po propuštění		44
12.3 Zodpovězení výzkumných otázek		46
13 Diskuze		48
13.1 Limity výzkumu		50

13.2	Praktické přínosy	51
14	Závěr.....	52
15	Souhrn.....	53
LITERATURA.....		55
PŘÍLOHY.....		60

ÚVOD

V této práci se zabývám vnímáním spravedlnosti a pocity viny u vězňů. Téma této práce jsem si vybrala, protože je pro mě do jisté míry velmi osobní, zajímá mě, jak propuštění vězni prožívali pobyt ve vězení, jaký vliv to mělo na jejich víru ve spravedlnost a zda nebo jak prožívali pocity viny.

Vězeňské prostředí se nepochybně vzdaluje od prostředí, ve kterém jedinec běžně žije. Je to prostředí velmi stresující, omezující a psychicky náročné. Lze tedy předpokládat, že jedince nějakým způsobem poznamená. Cílem práce je zjistit, jak propuštění vězni vnímají spravedlnost v jejich životě, a zda se toto vnímání v souvislosti s pobytem ve vězení nějak změnilo, popřípadě jak. Zajímá mě také to, zda propuštění vězni pocítovali vinu, kvůli čemu a v jaké formě.

V teoretické části této práce se zaměřím na víru ve spravedlivý svět (někdy budeme používat pro tento pojem zkratku BJW¹) a pocity viny. Budu se snažit přiblížit některé teorie spravedlnosti a víry ve spravedlivý svět, abychom lépe pochopili, k čemu víra ve spravedlivý svět slouží v životě jedince a proč je pro něho důležitá. Blíže popíšu také význam pocitu viny a to, jak je na tyto pocity nahlíženo z různých perspektiv. V krátkosti se budeme zabývat také vinou z trestněprávního hlediska. V závěru teoretické části připlížíme život ve vězení a shrneme dosavadní výzkumy, které na tato témata vznikla, a které jsou relevantní pro tuto diplomovou práci.

Ve výzkumné části se pak budu pokoušet analyzovat získaná data a díky tomu odpovědět zejména na hlavní výzkumnou otázku: „Jak propuštění vězni vnímají spravedlnost a jak prožívají pocity viny?“ A také na otázky vedlejší, které tu hlavní doplňují.

Ve výzkumné části budu na téma spravedlnosti a pocitu viny, i na téma pobytu ve vězení a prožívání po propuštění z vězení, nahlížet pohledem čtyř propuštěných vězňů. Zaměřím se na analýzu dat získaných z polostrukturovaného interview, díky kterým se budu pokoušet zodpovědět hlavní výzkumnou otázku.

Odpověď na výzkumnou otázku, nám může pomoci lépe porozumět tomu, jak vězni vnímají spravedlnost, jak prožívají pocit viny, pobyt ve vězení a po propuštění, což může být důležité zejména pro lidi, kteří s vězni každodenně pracují.

¹ Z anglického belief in a just world.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SPRAVEDLNOST A VÍRA VE SPRAVEDLIVÝ SVĚT

V této kapitole se zaměřím na pojmy spravedlnost a víra ve spravedlivý svět. Pokusím se nastínit, jak na oba pojmy nahlízejí různí autoři, co znamenají a jakou roli hrají v životě jedince a celé společnosti.

1.1 Spravedlnost

Aby se člověk dobře adaptoval, potřebuje vnímat svět jako stabilní, kontrolovatelný a spravedlivý (Heider, 1958, in Ďuroška, 2004).

Spravedlnost se objevuje v každodenním životě člověka. Nejednou jsme se ptali sami sebe, zda k nám byla ta či ona učitelka spravedlivá, zda k nám jsou spravedliví rodiče nebo jestli člověk v řadě před námi nedostal větší kopeček zmrzliny. Postupně se snažíme přijít na to, co je spravedlivé, co není spravedlivé, a proč tomu zrovna tak je. Pro člověka je spravedlnost něco, na co má právo a čeho se může domáhat pro sebe i pro ostatní (Staňková, 2016).

Existuje mnoho teorií, které se snaží vysvětlit, co je to spravedlnost, a proč lidé mají nutkání domáhat se jí. Například model sociální výměny zdrojů tvrdí, že se lidé snaží maximalizovat své zisky prací ve skupině. Věří, že zisky za práci budou spravedlivě rozděleny mezi členy, snaží se jednat spravedlivě a očekávají spravedlivé jednání od ostatních. Tato teorie předpokládá, že spravedlnost přispívá k osobnímu zisku (Walster & Walster & Berscheid, 1973).

Vztahový model spravedlnosti předpokládá, že každý jedinec chce vytvářet sociální vazby a být součástí nějaké sociální skupiny, což přispívá k utváření identity, k většímu sebevědomí a sebeúctě. Tato teorie staví zejména na důvěře, neutralitě a postavení. Jedinec důvěřuje autoritě, že bude nestranně posouzen a podle toho mu bude přiděleno postavení ve skupině (Tyler, 1994).

Rawls (1995) popsal spravedlnost jako slušnost, která stojí na dvou základních principech. Každá osoba má právo na systém základních svobod a ekonomické i sociální nerovnosti budou napraveny tak, aby byly prospěšné všem a přístupné všem.

Důležitý model, který se snaží poskytnout odpovědi na to, kdy se lidé zabývají spravedlností, a jak hodnotí spravedlnost, je model AIM (accessible identity model). Podle tohoto modelu se lidé o spravedlnost zajímají, pokud je to pro ně v danou chvíli relevantní a slučuje se to s jejich cíli. AIM model dále předpokládá, že lidé hodnotí, co je spravedlivé a nespravedlivé, podle jejich zaměření na určitou oblast, která může být materiální, sociální, osobní nebo morální (Skitka, 2003).

Porozumět tomu, co je spravedlnost, nemusíme jen skrze teorie spravedlnosti, ale může nám k tomu také pomoci koncept teorie nespravedlnosti, kterým se někteří výzkumníci zabývali. Například Lovaš (1995) provedl výzkum nespravedlnosti v interpersonálních vztazích. Za nespravedlivé považuje takové jednání, kdy má jedinec pocit, že se k němu jiná osoba nechová, tak jak by měla. Lovaš svým výzkumem navazuje na Mikulu (1993, in Lovaš, 1995), který vytvořil klasifikační systém obsahující 16 případů, kdy jedinec může pociťovat nespravedlnost. Mezi tyto případy patří porušení dohody, přehlížení pocitů a přání jiných, využívání partnera, neupřímnost, dělání si legrace z jiných, výčitky a obvinování, egoistické prosazování vlastních zájmů, narušování osobní autonomie a nezávislosti, trestání, podvádění, agresivní chování, povýšenecké chování úředních osob, nepřiznání si vlastních chyb, zkoušení, známkování a nedostatečné rozpoznání výkonu a úsilí, distribuce pozitivních a negativních výsledků. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký vliv na prožívání sociální nespravedlnosti, v šestnácti zmíněných situacích, má pohlaví a věk. Ukázalo se, že u žen se v daných situacích intenzivněji objevuje zlost. To samé platí i u mladších osob nehledě na pohlaví (Lovaš, 1995).

Pro tuto práci je velmi důležitá teorie motivu spravedlnosti. Lerner (2003) popisuje spravedlnost jako motiv, který má vliv na myšlení, chování a emoce. Čím větší emoční dopad bude jedinec prožívat s pozorovanou nespravedlivostí, tím více bude motivován znovu nastolit spravedlnost.

Dalším důležitým modelem je teorie hodnocení spravedlnosti, která odpovídá na otázku, co lze považovat za spravedlivé, a co nikoliv. V rámci této teorie rozdělujeme tři přístupy: distribuční spravedlnost, procesuální spravedlnost, která se zabývá rozdělováním zisků a retribuční spravedlnost. Distribuční spravedlnost se zaměřuje na to, jak by měly být rozdělovány zdroje a jaká pravidla distribuce jsou spravedlivá. Distribuční spravedlnost funguje na třech základních principech. První princip je rovnováha nákladů a zisků, která vychází z racionálních ekonomických teorií. Tento princip předpokládá, že odměny budou odpovídat nasazení a investici. Druhým principem je rovnost výsledků neboli odměn, která

na rozdíl od prvního principu nezohledňuje nasazení a investice. Poslední je princip potřeb, podle kterého je spravedlivé dát více těm, kteří v určité situaci více potřebují (Dalajka, 2008).

Každý z principů posiluje určitý typ chování. Princip rovnosti nákladů a zisků vzbuzuje v lidech soutěžení, naopak rovnováha výsledku vede ke skupinové harmonii a princip potřeb k osobní spokojenosti (Dautsch, 1975, in Dalajka, 2008).

Retribuční spravedlnost neboli spravedlnost trestů a odplaty, se zaměřuje na potrestání viníka. Základem této spravedlnosti je, že jedinec předpokládá, že bude potrestán pokud poruší stanovené normy. Kromě retribuční spravedlnosti existuje také spravedlnost nápravy, která se zaměřuje na nápravu a odškodnění oběti (Dalajka, 2008).

1.2 Víra ve spravedlivý svět

Lidé jsou motivováni věřit, že svět je v podstatě spravedlivé místo, kde každý dostane, co si zaslouží a zaslouží si, co dostane (Lerner, 1980).

Teorie víry ve spravedlivý svět vznikla v šedesátých letech dvacátého století, kdy Lerner (1965) prováděl experiment týkající se atraktivity, ve kterém mimo jiné zjistil, že lidé mají tendenci připisovat respondentům, kteří dostali odměnu za vykonanou práci pouze na základě náhody, lepší vlastnosti. Chtějí totiž věřit, že odměna byla rozdělena spravedlivě.

Lerner a Simmons (1966) provedli výzkum, ve kterém jedinci dostávali elektrické šoky za nesprávně provedenou úlohu. Respondenti, kteří sledovali oběti elektrických šoků, se chovali dvěma způsoby. Pokud nemohli elektrické šoky zastavit, tak začali oběti devalvovat, nicméně pokud byli schopni elektrické šoky zastavit, tak k obětem necítily žádné negativní pocity. Negativní pocity respondenti neprožívali ani tehdy, když věděli, že oběť bude za své utrpení odměněna. Výsledky byly vyloženy tak, že lidé mají potřebu věřit v dobrý a spravedlivý svět.

Tuto víru lze chápat jako druh attachmentu, která jedincům umožňuje zacházet s okolním světem a sociálním prostředím, dávat mu řád a stabilitu. Bez této víry by pro jedince bylo těžké plnit dlouhodobé cíle a dodržovat společenská pravidla každodenního života. Plní velmi důležitou adaptivní funkci, proto se lidé zdráhají této víry vzdát a jakýkoliv důkaz o tom, že svět není spravedlivý je pro ně znepokojující (Lerner & Miller, 1978).

V návaznosti na to Montada (1998) uvedl, že se lidé tak moc snaží o zachování víry ve spravedlivý svět, že to může ve finále vést k nespravedlnosti nebo falešným představám o spravedlnosti. Děje se to ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že kromě víry ve spravedlivý svět se člověk orientuje také podle vlastních zájmů a právě těmto zájmům může dát přednost před spravedlností. Druhým důvodem je, že touha po víře ve spravedlivý svět je tak silná, že jedinec pro její obranu raději devaluje oběť.

Víra ve spravedlivý svět je kognitivní schéma, které jedinci umožňuje orientaci v životě. Je to pozitivní iluze, která má za úkol jedince chránit. Nelze jednoznačně říct, zda je svět opravdu spravedlivý, ale lidé chtějí věřit, že to tak je. Základem víry ve spravedlivý svět je motiv spravedlnosti. Díky němu mají lidé tendenci interpretovat životní události jako spravedlivé (Dalajka, 2008).

Víra ve spravedlivý svět se, stejně jako stereotypy, u jedince aktivuje automaticky, což znamená, že má velký vliv na sociální percepci (Murray, Spadafore & Mcintoch, 2005).

Podle Lerner (1980, in Dalajka, 2008) je víra ve spravedlivý svět fundamentální klam. Lidé k životu potřebují pravidla, pocit bezpečí a logická vysvětlení událostí, kterých jsou svědky. A víra ve spravedlivý svět jim toto všechno nabízí.

Furnham (1993) zkoumal, jak se víra ve spravedlivý svět liší napříč různými demografickými faktory. Provedl studii ve dvanácti zemích a zjistil, že na víru ve spravedlivý svět může mít vliv chudoba. Lidé v nejchudších zemích jako je Indie mají tendenci věřit, že svět není spravedlivý. Tento výzkum dále ukázal, že neexistují velké rozdíly ve víře ve spravedlivý svět mezi muži a ženami.

Dalbertová (2001) tvrdí, že víra ve spravedlivý svět má charakter osobní dispozice, která u dospělého jedince zůstává v průběhu času poměrně stabilní a moc se nemění ani vlivem různých kritických událostí. Nicméně se vyvíjí napříč různými vývojovými etapami. U dětí předškolního věku je typická imanentní spravedlnost. V této fázi vývoje děti věří, že po jakémkoliv zlém skutku přijde okamžitá odplata. Karniol (1980, in Dalbert, 2001) tvrdí, že právě imanentní spravedlnost je mladší verze víry ve spravedlivý svět.

Kromě imanentní spravedlnosti zaměřující se na spravedlnost odehrávající se v přítomném čase, existuje také konečná spravedlnost, která slibuje nápravu nespravedlnosti v budoucnosti. Takto chápána spravedlnost souvisí s různými náboženskými doktrínami, které slibují spravedlnost v posmrtném životě (Dalajka, 2010).

Člověk díky víře v konečnou spravedlnost dokáže snášet nespravedlnost a jeho víra ve spravedlivý svět přitom zůstává zachována (Staňková, 2016). Maes a Schmitt (1999, in Staňková, 2016) porovnávali konečnou a imanentní spravedlnost. Prokázali, že jedinec, který věří v konečnou spravedlnost, má ke světu zdravější přístup a zároveň ho tato víra chrání před rizikovým chováním.

Míra víry ve spravedlivý svět se může značně lišit mezi jednotlivci (Dalbert, 2001). Tento výrok potvrzuje i Montada (1998). Tvrdí, že existují interindividuální i intraindividuální rozdíly v míře víry ve spravedlivý svět. Tyto rozdíly vysvětluje hned několika aspekty. Víra ve spravedlivý svět může u každého nabývat jiné intenzity, což znamená, že pohledy lidí na spravedlnost ve světě se budou lišit. Každý jedinec má jinou oblast, na kterou je víra ve spravedlivý svět uplatněna, může to být rodina, práce, komunita, společnost nebo celý svět. Také konkrétní věc, na kterou je víra zaměřena se může lišit (partnerské vztahy, politika, obchod, soudní systém...). Liší se uplatnění spravedlnosti ve smyslu potřeb, rovnosti nebo zásluh. A v poslední řadě se liší čas, ve kterém lidé o spravedlnosti uvažují.

Víra ve spravedlivý svět funguje jako copingová strategie, poskytuje obranu proti každodenní realitě a kontrolu nad vlastním životem. Lidé věří, že když neudělali nic špatného, tak se jim nic špatného nemůže stát a díky tomu se cítí v bezpečí (Furnham, 2003).

Podle Lerner (1998) má víra ve spravedlivý svět u dospělého člověka dvě formy. První z nich je vědomá, obsahuje pravidla, normy a racionální uvažování. Zatímco druhá forma je podvědomá, obsahuje primitivní pravidla obviňování obětí a automatické emoční reakce. Je to dětská forma, která má v dospělosti za následek individuální rozdíly ve víře ve spravedlivý svět.

Výzkumy týkající se duševního zdraví rozdělily víru ve spravedlivý svět na vlastní (for self) a vůči ostatním (for others) (Lipkus, Dalbert & Siegler, 1986). Na tento výzkum navázala Dalbertová (1999), která víru ve spravedlivý svět chápe také jako dvoudimenzionální. Podle ní existuje obecná víra ve spravedlivý svět a osobní víra ve spravedlivý svět. Její výzkum potvrdil, že osobní víra na rozdíl od obecné víry ve spravedlivý svět dokáže pozitivně ovlivnit duševní zdraví člověka. Člověk s vysokou mírou osobní víry ve spravedlivý svět interpretuje životní události jako spravedlivé. Oproti tomu vysoká míra obecné víry ve spravedlivý svět přispívá k všeobecnému vnímání světa jako spravedlivého místa.

Víra ve spravedlivý svět je velmi silný fenomén, který lidé chtějí uchránit za každou cenu. Nejenže může vést k různé devalvaci lidí, kteří byli obětí nespravedlnosti, ale také vede k tomu, že lidé začnou obviňovat sami sebe, kvůli neovlivnitelným událostem v jejich životě jako jsou nemoci nebo jiné tragédie (Staňková, 2016). Bulman a Wortman (1977) poukázali na to, že lidé, kteří si prošli neštěstím, a přesto si zachovali víru ve spravedlivý svět prostřednictvím sebeobviňování, byli šťastnější než ostatní oběti.

1.3 Funkce víry ve spravedlivý svět

Dalbertová (2001) popisuje tři základní funkce víry ve spravedlivý svět:

- 1. Protektivní vliv na duševní zdraví** – jedinci se silnější vírou ve spravedlivý svět jsou spokojenější se svým životem, vykazují lepší náladu, je u nich menší pravděpodobnost, že budou trpět depresí, mají vyšší míru sebeúcty a více důvěřují svému dyadickému vztahu. Podle Dalbertové (1999) pro tuto funkci hovoří tři argumenty: 1) Jak už bylo řečeno, víra ve spravedlivý svět je brána jako pozitivní iluze, díky které lidé vnímají svět jako smysluplný, to poskytuje lidem větší kontrolu nad životem. 2) Protože lidé věří, že pokud se budou chovat spravedlivě, tak se svět bude chovat spravedlivě k nim, což jim poskytuje větší pocit bezpečí. 3) Víra ve spravedlivý svět funguje jako copingová strategie. Díky tomu jedinci, kterým se stane nějaká nespravedlnost hledají chybu v sobě, tím se stanou aktivními účastníky nespravedlnosti a můžou ji v budoucnu zabránit.
- 2. Kladný vliv na důvěru a orientaci na budoucnost** – jedinci s vyšší mírou víry ve spravedlivý svět pocítují větší důvěru k ostatním, věří totiž, že když oni budou spravedliví a poctiví, tak takoví budou i ostatní. Tito jedinci mají také optimističtější náhled na svoji budoucnost a jsou ochotnější investovat do dlouhodobých cílů. Je to dáno vírou, že jejich snaha bude v budoucnu spravedlivě odměněna.
- 3. Pozitivní vliv na výkonové chování** – jedinci s vyšší mírou víry ve spravedlivý svět raději přijímají výzvy a necítí tolik ohrožení a úzkosti při jejich plnění. Vysoké požadavky berou spíše jako výzvu, než jako hrozbu, což zvyšuje pravděpodobnost, že uspějí.

Bylo prokázáno, že víra ve spravedlivý svět má pozitivní vliv na lidi, kteří prožívají těžkou životní situaci. Lidé, kteří ztratili zaměstnání a měli vyšší BJW, hledali příčiny této ztráty ve vlastním jednání, a tím se vyhnuli nepříjemné otázce „proč já“ (why me?). BJW hraje významnou roli v procesu zvládnání u nezaměstnané osoby (Dalbert, 1997).

V jiné studii Dalbertová (2002) popsala víru ve spravedlivý svět jako takzvaný nárazník proti hněvu. Provedla tři studie, které potvrzují, že u jedinců s vysokou vírou ve spravedlivý svět je méně pravděpodobné, že zažijí pocity hněvu a pokud je přesto zažijí, tak je menší pravděpodobnost, že je potlačí. Lze tedy říct, že jedinci s vyšší BJW se lépe vyrovnávají se situacemi, které vyvolávají hněv. Proto BJW můžeme chápat jako prostředek, který chrání duševní i fyzické zdraví.

Jeden z výzkumů zkoumal souvislost víry ve spravedlivý svět a její dopad na subjektivní pohodu a depresi. Bylo zjištěno, že víra ve spravedlivý svět zvyšuje optimismus a vděčnost, což podporuje subjektivní pohodu a zároveň chrání před depresí (Jiang, Lu, Yu & Zhu, 2015).

Mimo víru ve spravedlivý svět, existuje také víra v nespravedlivý svět. Ze začátku byla brána pouze jako druhý pól škály víry ve spravedlivý svět, nicméně se ukázalo, že se jedná o samostatný konstrukt (Dalbert, Lipkus, Sallay & Goch, 2001).

Další výzkum potvrdil, že víra v nespravedlivý svět je samostatný konstrukt, který může mít maladaptivní funkci (Lench & Chang, 2007).

V České republice proběhla studie, která zjišťovala jaký vztah má víra ve spravedlivý svět k depresi a psychosociální zátěži. Výsledky ukazují, že osobní víra ve spravedlivý svět zmírňuje vztah mezi depresivitou a mírou zátěže (Dalajka & Širůček, 2010).

V dalších výzkumech se ukázalo, že víra ve spravedlivý svět plní také důležitou funkci ve školním prostředí. Dalbert a Maes (2002) zjistili, že vyšší míra víry ve spravedlivý svět u žáků predikuje:

1. Celkově lepší pohodu – žáci se méně stresují se zkouškami, nepocitují ke škole averzi, jsou sebevědomější a spokojenější se školními výsledky.
2. Lepší prospěch, s čímž souvisí větší víra v učitele a lepší vyhlídky do budoucnosti.

Furnham (2003) se snažil zjistit, jak se přístup k víře ve spravedlivý svět změnil napříč léty výzkumu. Starší výzkumy pojímali víru ve spravedlivý svět jako klam, nereálný pohled člověka na svět, ve kterém žije. Byla také brána jako mechanismus napomáhající lidem obviňovat ostatní i sebe. Nicméně v dalších letech se na konstrukt víry ve spravedlivý svět začalo pohlížet pozitivněji. Začala být brána jako copingová strategie, která jedinci pomáhá v běžném životě i náročných situacích. Výzkumy víry ve spravedlivý svět přinesou jistě spoustu dalších poznatků a možností využití.

2 VINA A POCIT VINY

Tato kapitola pojednává o pocitu viny, který občas může prožívat každý z nás. Pocit viny je velmi obtížný a komplikovaný stav, který zasahuje do hloubky našeho prožívání a velmi rychle se může změnit v zoufalství, sebepohrdání a bezmoc (Römel, 2004). Proto je to téma, kterým se zabývalo mnoho autorit napříč různými obory. Přestože tato práce je zejména psychologická, tak neopomene ani jiné obory, které se tématem viny zabývají. Blíže popíšeme pohled na pocity viny z hlediska teologického, filozofického a právního.

Podle Benesche (2001, 235) „*pocity viny následují poté, co se člověk dopustí chybné reakce, zanedbání povinnosti nebo zločinu. Jejich základní konstelací je vybudovaný pocit zodpovědnosti na straně jedné a sebekritika na straně druhé.*“

Oproti tomu sociologická encyklopedie popisuje vinu jako negativně obecně nebo individuálně vnímané, vědomé i nevědomé porušení zásad, jimiž se řídí vztah jedince ke společnosti nebo k autoritě či vzájemné vztahy lidí (Sociologická encyklopedie, 2020).

Hartl a Hartlová (2010, 405) definují pocit viny jako „*subjektivně prožívané přesvědčení o tom, že člověk něco zavinil; trpí výčitkami, očekává trest.*“

2.1 Vina a pocit viny z teologického hlediska

Vina je neoddělitelnou součástí teologických otázek, proto se na začátku této kapitoly dotkneme zejména křesťanského náboženství a Bible. Vina je z teologického pohledu brána jako jakékoliv svobodné rozhodnutí proti Boží vůli, je tedy úzce spojena s hříchem, někdy jsou tyto dva pojmy dokonce chápány jako synonyma (Rahner, 2009).

Lze tedy říct, že v náboženském pojetí není vina brána jako psychický stav, ale jako samotný čin, kterým se člověk provinil, a který nezasahuje pouze do našeho života na zemi, ale přerůstá do transcendentní roviny (Weber, 1998).

Křesťanství rozlišuje osobní hříchy, který jsou páčány vědomě a můžou mít různé stupně závažnosti, tyto hříchy je nutné oddělit od dědičného hříchu nebo také, jak je někdy nazýván prvotního hříchu. Dědičný hřích vznikl prvotním hříchem Adama, rodí se s ním každý člověk a není možné ho smazat lítostí ani pokáním (Rahner, 2009).

Dále lze hříchy rozdělit na všední a smrtelné, smrtelného hříchu se člověk dopouští, když se rozhodne vědomě a dobrovolně páchat zlo. Všední neboli také lehké hříchy jsou méně závažné, člověk se jich dopouští nedodržením nějakého mravního zákona, ale mohou to být i závažnější činy, které však nebyly spáchány vědomě. Existuje také hřích formální, ten se liší od ostatních druhů hříchů, tím že ve skutečnosti není špatný, pouze ho tak vnímá daný jedinec (Kocvrlichová, 2005).

Téma pocitu viny je součástí všech částí Bible, někde je zastoupeno méně, někde více, ale lze říct, že se v průběhu času pojetí hříchu a viny nějak razantně nezměnilo. V Bibli je velký důraz kladen na překonání hříchu a odpuštění (Weber, 1998). V křesťanství existuje sedm svátostí, jedna z nich je svátost smíření neboli svatá zpověď. Ta slouží k pokání a vyznání hříchů. Její forma se může lišit napříč církvemi, nicméně základ je pro všechny křesťany stejný. Díky ní může člověk dojít k odpuštění a smíření s Bohem.

Teologický slovník rozděluje vinu subjektivní, kdy se člověk dopustil hříchu vědomě, zatímco objektivní vina hovoří o nesouladu mezi tím, co bylo vykonáno a tím, co se vykonat mělo (Rahner, 2009).

Labboková (2008) zkoumala pocit viny u nekojících žen, ve své studii mimo jiné popsala také pět fází vyrovnání se s pocitem viny pomocí náboženství:

- výčitky svědomí, lítost;
- uznání toho, že chování bylo špatné;
- snaha o nápravu špatného chování (pokud je to možné) nebo snaha o jinou produktivní činnost;
- vyřešení vnitřního konfliktu a konfliktu s vyšší mocí;
- smíření se sám se sebou.

2.2 Vina a pocit viny z filozofického hlediska

Každý z nás někdy zažil pocity viny, které jsou do jisté míry tvořeny výchovou. Zejména rodiče, ale také ostatní autority, které kolem sebe dítě má, ho utvářejí, a přitom do něho projektují vlastní pocity viny, problémy nebo předsudky. Je těžké se pocitů viny zbavit, protože tvoří začarovaný kruh: *„Každá výčitka vyvolává pocit viny jak u kritizovaného, tak u kritika a každý hledá vykoupení ze své viny jediným způsobem, který ovládá, tj. kritizováním dalších lidí a sebeospravedlňováním“* (Tournier, 1995, 12).

Jaspers (2006) tvrdí, že je potřeba rozlišovat čtyři formy viny: kriminální, politickou, morální a metafyzickou vinu. Kriminální viny se jedinec dopouští, když spáchá zločin, za který je následně odsouzen podle platného zákona. Vina politická je spojená s příslušností ke státu, člověk nese následky toho, co spáchá stát, a naopak člověk volí jakou podobu stát bude mít. Dále jedinec může nést vinu morální, protože se řídí vlastním svědomím a má zodpovědnost za vše, co udělá. A poslední je vina metafyzická, jedinec je součástí společnosti, bez které by nemohl žít, proto se má snažit, aby ve společnosti nedošlo k nespravedlnosti a pokud k ní dojde, tak je každý jedinec spoluzodpovědný. Jak už bylo řečeno na začátku, je důležité vinu rozlišovat, ale zároveň je nutné vědět, že spolu všechny souvisí a závisí na sobě.

Jiné rozdělení popsal Tournier (1995), který dělí pocity viny zejména na falešné a skutečné. Jako skutečné pocity viny bere ty, které jsou spáchány proti Bohu a je jedno zda tak byly spáchány vědomě nebo nevědomě. Člověk by měl být vždy podřízen Bohu a pokud to tak není, objevují se u něho pocity viny. Falešný pocit viny je oproti skutečnému ten, který vnucují rodiče, okolí a celá společnost. Rozdělení na falešný a skutečný pocit viny není jediné, které Tournier popsal. Další protichůdná dvojice je vina z jednání a vina z bytí. Vina z jednání, někdy také kvantitativní, znamená výčitky svědomí kvůli konkrétnímu činu. Právě zkoumáním viny z jednání člověk dospěje k vině z bytí, děje se tak, když si přizná, že je hříšný. Pocity viny mohou být vyvolané společenským tlakem, strachem z tabu nebo ze ztráty lásky. V takovém případě jsou to pocity viny z neplnění povinností. Pokud člověk odsoudí sám sebe za porušení mravní normy, jedná se o pocity viny z narušení hodnot.

Rakouský filozof Martin Buber popsal tzv. existenční vinu. „*Existenční vina, to znamená vina, kterou na sebe uvalil jednotlivec v konkrétní personální situaci*“ (in Němec, 1992, 169). Buber dává do souvislosti s existenční vinou problematiku bytostného určení, to je to, co tvoří základ naší osoby, každý jedinec má jiné určení a jeho úkolem je ho zjistit a naplnit v průběhu života. Je to těžký úkol, kdy jedinec musí rozhodnout kým je a jaký má vztah ke světu. Pokud je toto hledání narušeno, dochází k pocitům existenční viny (in Němec, 1992).

2.3 Vina a pocit viny z právního hlediska

Z právního hlediska znamená pojem vina trestní odpovědnost, která je spojena s jakýmkoliv trestným činem nebo proviněním, kterého se dopustil pachatel. Vina úzce souvisí s trestem,

můžeme říct, že vina odpovídá na otázku, co se trestá a trest pak na otázku, jak je potřeba pachatele potrestat (Kratochvíl, 2012).

Jako přesnější definici Kratochvíl (2012, 41) uvádí, že vina je „*pachatelem zaviněné naplnění znaků subjektu, objektu a objektivní stránky uvedených v zákonné skutkové podstatě trestného činu, které mu lze proto vytýkat a přičítat a na tomto základě jej činit trestně odpovědným.*“

Abychom se ve svém životě neprovinili, musíme dodržovat určité normy, neboli systém příkazů a zákazů, kterými by se měl člověk řídit. Je jednodušší dodržovat normy pokud se s nimi jedinec během procesu socializace identifikuje. Člověk, kterému se nepodaří normy internalizovat, má větší tendenci je porušovat, když k tomu dojde, stává se z něho viník, který je souzen a podle svých činů mu je udělen trest (Vodáková, 1995, in Kocvrlichová, 2005).

V České republice je trest definován jako: „*právní následek trestného činu představující jeden z prostředků realizace ochranné funkce trestního práva, ukládaný na základě zákona výlučně trestním soudem, zahrnující v sobě určitou ujmu pro pachatele a vyjadřující negativní hodnocení pachatele jeho činu, jehož výkon je vynutitelný státní mocí*“ (Kratochvíl, 2012, 553).

Existuje mnoho trestů, které jedinec může dostat za spáchání trestného činu, ale vzhledem k povaze této práce, se zaměříme zejména na trest odnětí svobody. Jedinec, kterému byl uložen trest odnětí svobody nastupuje do věznice. V ČR existují čtyři typy věznic (Zákon č.40/2009 Sb.):

- **s dohledem** – je určený zejména pro jedince, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti a dosud nebyli trestáni;
- **s dozorem** – je určený pro jedince, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti, ale už byli v minulosti odsouzeni nebo pro jedince, kteří spáchali úmyslný trestný čin, ale doba trestu nepřevyšuje tři roky a zároveň se jedná o prvotrestaného;
- **s ostrahou** – je určen pro jedince, kteří spáchali úmyslný trestný čin a nesplňují podmínky pro zařazení do věznice s dohledem;
- **se zvýšenou ostrahou** – je určen pro jedince, kterým byl udělený výjimečný trest, čin byl spáchán ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jedinec někdy uprchl z vězení nebo vazby a pro jedince, kteří spáchali závažný zločin a byl jim vyměřen trest v trvání minimálně osmi let.

Hlavní funkcí trestu je ochrana společnosti před člověkem, který páchá trestnou činnost, má mu zabránit v páchání další trestné činnosti a zároveň se pachatele snažit převychovat. Další důležitou funkcí trestu je snaha o odstrašení potenciálních pachatelů (Samešová, 2006).

Základní zásadou ukládání sankcí je spravedlnost, trest by měl být přiměřeně úměrný spáchanému činu a osobě pachatele. Posuzování míry trestu se děje pomocí individualizace, která probíhá ve třech částech – zákonná, soudcovská a penologická. Má se brát ohled na trestný čin, okolnosti trestného činu, společenské okolí pachatele, trestní minulost, majetkové a zdravotní poměry (Kratochvíl, 2012).

2.4 Vina a pocit viny z psychologického hlediska

Mnoho autorů popisuje pocit viny společně s pojmem svědomí, u některých se jedná o neoddělitelný celek, proto se teď pojmem svědomí budeme v krátkosti zabývat. Sociologická encyklopedie (2020) popisuje svědomí jako:

Způsobilost jedince provádět sebekontrolu vlastního jednání, samostatně formulovat mravní povinnosti, a to především vlastní, požadovat na sobě jejich plnění a provádět sebehodnocení vlastních činů. Svědomí je také soustavou více či méně vědomě akceptovaných principů, pravidel a norem, v konfrontaci s nimiž jedinec prožívá sebehodnocení vlastních činů, spojené s pocity sebeuspokojení nebo neuspokojení, viny, hanby nebo strachu.

Hartl (2010) chápe svědomí jako lidskou přirozenost, díky které dokáže člověk morálně hodnotit vlastní činy motivy a city. Pokud člověk spáchá čin, kterého poté lituje prožívá tzv. výčitky svědomí, ty jsou spojené s nepříjemným emočním prožíváním, pocitem odpovědnosti a viny.

Freud popisuje historii pocitů viny na hypotetické situaci. Lidé kdysi žili ve společenstvích, kterým vládl muž „praotec“. Jeho synové byli vyhnáni z těchto společenství, ale protože se chtěli vrátit a získat vládu, rozhodli se spáchat otcovraždu. Tento čin považuje Freud za základ svědomí a pocitů viny (in Kocvrlichová, 2005).

Freud (1998) rozlišuje dva zdroje pocitu viny. První se vyskytuje ještě před vznikem Nadjá jako strach z autority. Dítě je nuceno vzdát se svých pudů ze strachu z autority a ztráty lásky, pokud se vzdá, neměl by už žádný pocit viny zůstat, nicméně druhým zdrojem viny je zvnitřněná autorita Nadjá a s ním získané svědomí. „*Napětí mezi přísným Nadjám a jemu*

podrobeným Já nazýváme pocitem viny; projevuje se jako potřeba trestu“ (Freud, 1998, 119). Přestože se člověk vzdá pudového chování, pořád pociťuje pocit viny a strach z Nadjá.

Freud (1990) se také domnívá, že pocity viny mohou být nevědomé, protože souvisí s Oidipovským komplexem. Podle něj je hlavním zdrojem viny ambivalentní postoj k otci. Na jedné straně člověk cítí k otci lásku a na straně druhé nenávisť a touhu po otcovraždě. Ze strachu z kastrace se člověk této touhy nakonec vzdá, tímto procesem vzniká základ pocitu viny.

Buber kritizuje Freudovo pojetí pocitu viny jako nevědomého charakteru a odmítá postoj psychoterapeutů, kteří na vinu nahlízejí pouze jako na pocit, který se výhradně promítá pouze v psychice. Podle jeho názoru je na vinu a pocit viny potřeba nahlížet i z ontického hlediska, zaměřit se na životní události, které k těmto pocitům vedly a mohou člověka ovlivňovat, nejen na skryté psychické procesy (in Němec, 1992).

Anna Freudova navázala na svého otce, stejně jako on popisuje pocit viny jako strach z Nadjá. Pocity viny popisuje zejména v souvislosti s obrannými mechanismy. Popsala tři druhy úzkosti: úzkost vyvolána Nadjá, reálná úzkost a úzkost ze síly pudů. Jejich hlavní funkcí je spustit obranné mechanismy proti pudovým přáním. Pokud se proces obranných mechanismů přeruší, vzniká pocit viny a způsobuje u jedince velkou nelibost (Freud, 2006).

Stejně jako Freud i Jung se snažil o vysvětlení vzniku pocitu viny. Počátek pocitu viny vidí v ukřižování Ježíše Krista, Bůh tímto činem potrestal sám sebe za vinu, kterou cítil (in Kocvrlichová, 2005). Jung rozděluje svědomí na mravní a etické, etické svědomí definuje jako *„jistotu, že existuje faktor, který v případě „dobrého svědomí“ schválí rozhodnutí nebo čin jako odpovídající morálce a v opačném případě ho odsoudí jako „nemorální“* (Jung, 1995, 185-186). Etické svědomí se neřídí žádnými mravy, ale nevědomými faktory osobnosti. K etickému svědomí se jedinec obrací v případě, že mravní jednání vzájemně koliduje. Jung dále rozděluje svědomí na pravé a falešné. Falešné svědomí umí padělat zlo v dobro a naopak, přičemž má člověk stejné výčitky svědomí jako u svědomí pravého. Tento fakt vede k tomu, že se člověk nemůže spoléhat pouze na své svědomí, to totiž vyžaduje odvahu a velkou víru. Proto se člověk řídí svědomím do té míry, do které je vymezeno mravním kodexem (Jung, 1995).

Fromm (1997) se zabývá pocity viny v souvislosti se svědomím, které dělí na autoritářské (vědomé) a humanistické (nevědomé). Autoritářské svědomí popisuje, podobně jako Freud, jako strach z nějaké autority, kterou zastává například rodič, učitel nebo dokonce

stát. Pokud mluvíme o vnějších autoritách, nemůžeme mluvit o svědomí v pravém slova smyslu, a pocit viny, který jedinec prožívá je ve skutečnosti strach z autority. Během vývoje dochází k zvnitřnění těchto autorit a vzniká pravé autoritářské svědomí, před kterým nemůže člověk utéct, tak jako před vnější autoritou. Tento druh svědomí nemusí nutně vést k dobrým činům, pokud jsou normy dané autoritou špatné, pak povedou člověka k tomu páchat špatné věci. Pocit viny v tomto kontextu, pramení ze zklamání autority, z neuposlechnutí nebo postavení se jí, nezáleží tedy na tom, zda byl skutek dobrý nebo zlý. Můžeme tedy říct, že špatné svědomí člověk pociťuje když je produktivní, hrdý a nezávislý zatímco dobré svědomí znamená poslušnost a závislost na autoritě. „*Paradoxním výsledkem je, že (autoritářské) špatné svědomí se stává základem „dobrého“ svědomí, kdežto dobré svědomí, pokud by ho člověk měl, by mělo vyvolat pocit viny*“ (Fromm, 1997, 120).

Oproti autoritářskému svědomí se staví humanistické svědomí, které se neřídí žádnou autoritou. Humanistické svědomí se vztahuje k našemu opravdovému já a má nám pomoci využít všechny náš potenciál. Člověk má dobré svědomí pokud žije harmonicky, produktivně a je spokojen sám se sebou. Pocity viny se dostaví, když člověk stagnuje a nenaplnuje vlastní potenciál. Právě tento typ svědomí obsahuje morální zásady, které během života jedinec získal. Problémem je ovšem neschopnost lidí svému svědomí (tedy sami sobě) naslouchat, to buď nechtějí nebo to neumí. Fromm (1997) autoritářské a humanistické svědomí popisuje jako dva na sebe navazující systémy, které nalezneme u každého jedince. Člověk může pociťovat vědomou vinu vůči autoritě, ale ve skutečnosti to je nevědomá vina vůči nesplnění vlastních cílů.

Erikson popisuje pocity viny z hlediska vývoje jedince. Ve své teorii popsal osm stádií vývoje jedince. Vychází z předpokladu, že každý jedinec musí v určité fázi svého života vyřešit psychosociální konflikt. Pokud se mu to podaří může přejít k další vývojové fázi, pokud ne dochází ke stagnaci (in Langmeier & Krejčířová, 2006). Důležité pro tuto práci je třetí neboli předškolní stádium, konflikt mezi iniciativou a pocitem viny. V tomto vývojovém období je dítě aktivní, podnikavé a snaží se dosáhnout naplánovaného cíle. Proti tomu stojí pocit viny, který je způsoben přerušением cíle a tedy i iniciativy z důvodu překročení možných hranic dítěte. Dítě se v této fázi rozděluje na část dětskou a rodičovskou, která dokáže pozorovat, kontrolovat a trestat sama sebe. Tato skutečnost vede ke vzniku morálky a svědomí, které ale zůstane vždy z části infantilní (Erikson, 2002).

Frankl vnímá člověka jako bytost, která neustále hledá smysl, k tomu mu má dopomáhat svědomí, protože to je podle Frankla orgánem smyslu, který ale není vždy

přesný. Odpovědnost každého člověka je najít smysl, pokud ho nenalezne začne člověk pociťovat vinu (Frankl, 1998). Vinu dává do souvislosti také s utrpením, podle Frankla jsou jedinými možnostmi lidského bytí utrpení a vina. Úzkost a vina pramení z odpovědnosti a svobody člověka, proto člověk svobodný a odpovědný je odsouzen k tomu prožívat vinu a utrpení. Frankl popisuje existencionální napětí, které u jedince vzniká konfliktem mezi tím, jaký je a jaký může být, kvůli tomu pociťuje vinu vůči svědomí nebo svému Bohu (Frankl, 1999).

Praško často mluví o pocitech viny v souvislosti s posttraumatickou stresovou poruchou. „*Vina je komplexní emoční a myšlenkový stav, který je zpravidla jako vzorec pevně naučený už v dětství. Může se spustit a objevit v nejrůznějších životních situacích, není tedy divu, že ji spustí traumatická událost*“ (Praško, 2003, 164). Podle něj jsou pocity viny spíše myšlenky, které se vztahují k činům v minulosti, které jsme udělali nebo naopak neudělali, ale měli. Pokud se objevují přiměřeně, tak do jisté míry slouží k tomu, abychom si uvědomili chybu a už ji neopakovali. Nicméně pokud se pocity viny vymknou kontrole, pak jedinec cítí velkou úzkost, dává si vinu za věci, které nemohl ovlivnit a prožívá bolestné emoce lítosti, vzteku a sebeobviňování. Mohou vést až k omezení života a izolaci jedince od společnosti. Pocity viny jsou do jisté míry určeny výchovou, pokud dítě vyrůstá v rodině, kde bylo často trestáno, třeba i za věci za které nemůže, bude pociťovat pocity viny, které mohou přetrvávat i do dospělosti. To samé může nastat pokud dítě vyrostne v rodině, která je příliš perfekcionistická. Pocity viny lze snížit nebo úplně odstranit racionální změnou pohledu na věc, kvůli které se jedinec cítí vinen (Praško, 2003).

2.5 Vyrovnávání se s pocity viny

Lidé „*pevně trvají na svých minulých chybách, jako by nebyly už dávno smazány. V našem nitru je totiž velice silné, hluboce zakořeněné přesvědčení, že za všechno se musí platit*“ (Tournier, 1995, 176-177). Toto přesvědčení nejde jen tak odstranit, přestože logické důvody mluví o opaku. Zároveň lidé velmi touží po odčinění své viny.

Tournier (1995) se domnívá, že věřící lidé se snaží svou vinu odčinit pomocí náboženských rituálů, jako například zpověď u katolíků, omývání se ve vodách Gangy u hinduistů nebo dávaní darů k sochám Buddhy. Ateisté se spíše zaměří na charitativní činnost, aby svoji vinu odčinili. Mnoho lidí si vytvoří obětního beránka, kterému budou připisovat vinu za své činy a činy svých blízkých. Další příčinou snahy o odpuštění viny, mohou být také psychické nebo fyziologické problémy, nemoci tedy mohou být výsledkem

nevědomého pokusu o odčinění viny. Nicméně tyto rituály slouží dobře jen v případě, že člověk vinu pojímá infantilně. Jakmile se u člověka vyvine morálka a začne přijímat osobní zodpovědnost, přestane těmto rituálům věřit. Proto u člověka věřícího i nevěřícího musí dojít ke „zpovědi“, která není myšlena v náboženském smyslu, ale jde o stav mysli, kdy si člověk uvědomí a přizná činy a pocity, které skrýval.

Buber rozlišil 3 možnosti, tzv. sféry, pomocí kterých se člověk s pocity viny vyrovnává. První z nich je sféra právní, týká se především zákonů, kterými se daná společnost řídí. Jedinec se dozná, odpyká si trest a nahradí škodu. Další je sféra svědomí, jedinec musí projít cestou sebevyjádření, vytrvání a nakonec smíření. Podle Bubera je to jediná sféra, do které může zasáhnou terapeut a pomoci jedinci překonat pocit viny. Třetí a poslední sféra víry, je spjata s náboženstvím a vztahem jedince se svým Bohem, dochází k ní, jako u předchozích dvou sfér, ve třech fázích: vyznání hříchů, lítost a nakonec dostiučinění (in Němec, 1992).

Labboková (2008) definuje vinu jako soubor pocitů, které jedinec prožívá, když udělá něco špatně nebo poruší nějakou vnitřní hodnotu. Ve svém výzkumu popsala několik možností, jak se s vinou vyrovnat. Mezi tyto možnosti patří například „self healing“, kdy jedinci neskrývají své pocity viny, ale snaží se je konstruktivně zaměřit. Věřící jedinci řeší pocity viny pomocí náboženství². Další možností je psychologická pomoc a terapie. Lobboková popisuje také obřad uzdravení, který se skládá z několika kroků: přiznání pocitů, dokumentaci celého procesu, vyprávění příběhu, otevřené vyjadřování pocitů, nalezení souvisejícího problému, sdílení problému s ostatními.

Multidimenzionální model se snaží vinu popsat jako vícesložkový konstrukt. Podle Kubany a Watsona (2003) se vina skládá z pěti faktorů, které rozhodují o její přítomnosti a o tom, do jaké míry bude člověk vinu pociťovat. Jedná se o:

- úzkost;
- vnímanou odpovědnost za vyvolání negativního výsledku;
- pocit, že činy, které jedinec v dané situaci vykonal byly neoprávněné;
- porušení hodnoty;
- předvídání situace – míra, do které si jedinec myslí, že danou situaci měl předvídat a ovlivnit ji.

² Viz. kapitola 2.1 Vina a pocit viny z teologického hlediska.

Multidimenzionální model předpokládá, že díky znalostem těchto faktorů a jejich míry u daného jedince je možné předvídat, zda k pocitům viny dojde nebo v jaké míře k nim dojde. Výzkum popisuje také iracionální vinu, která se objevuje zejména u jedinců, kteří prožili trauma nebo trpí depresí. U jedince se vyskytují iracionální myšlenky a chybná logika, tedy celkově chybné myšlení. Má to za následek, že jedinci vnímají větší osobní odpovědnost a s tím i větší pocity viny. Multidimenzionální model viny předpokládá, že lze vinu odstranit nebo alespoň zmírnit pomocí čtyř metod. Jedná se o odškodnění, což může zahrnovat omluvu nebo jakékoliv jiné odškodnění související s činem, za který jedinec cítí vinu. Další metodou je odpuštění, které se vztahuje k vyšší moci nebo si jedinec odpustí sám a přestane se sebeobviňováním. Pokud jedinec cítí mírnou vinu kvůli běžným událostem, tak stačí určitý čas, aby na tuto vinu zapomněl, nicméně tato metoda neplatí u těžké viny. Čtvrtou primární metodou je náprava chybného myšlení, ke které je většinou zapotřebí terapie, kde se jedinec chyby myšlení naučí odstranit (Kubany & Watson, 2003).

Zajímavý výzkum se týkal pocitů viny v souvislosti se sebeovládáním a budoucí volbou. Každý jedinec musí někdy zvolit mezi nepříjemným, ale užitečným a příjemným, ale nějak zvlášť obohacujícím nebo užitečným. Pocity viny se dostaví, pokud jedinec zvolí příjemné na úkor nepříjemného, ale užitečného. Výzkum dále ukázal, že pokud má jedinec možnost podobné volby v budoucnosti jsou jeho pocity viny menší, autoři to vysvětlují tím, že jedinec optimisticky věří, že pokud bude muset volit podruhé zvolí možnost, která je pro něho užitečná nikoli příjemná (Khan & Dhar, 2007).

3 ŽIVOT VE VĚZENÍ

V této kapitole krátce popíšu, jak funguje vnitřní řád vězení, jaké možnosti trávení času mají vězni, jaký má vězení vliv na jedince a v závěru jaké faktory hrají roli při reintegraci jedince do společnosti.

Vězněm se může stát kdokoliv, kdo spáchá trestný čin a je mu udělen trest odnětí svobody. K roku 2019 bylo ve vězení 19 155 lidí z toho pouze 1595 žen (Mäsiarová, 2019).

Lze proto říct, že tento svět patří téměř výhradně mužům. Vězni žijí po určitou dobu svého života ve vězení, kde se musí řídit určitým řádem. Ve věznicích fungují takzvané programy zacházení, které se zaměřují na možnost práce a vzdělání, tyto programy by jedince měli vést k tomu, aby byl schopen samostatného života po propuštění. Měly by komplexně působit na odsouzeného a jsou základem penitenciární péče, jejíž cílem je působit na odsouzeného tak, aby již nepáchal trestnou činnost, ale zařadil se do společnosti jako řádný člen. Program zacházení se dělí na pět oblastí: pracovní, vzdělávací, zájmovou, speciálních výchovných aktivit a utváření vnějších vztahů. Nicméně to, že vězeň projde programem zacházení ne vždy znamená, že se napravil, v některých případech může jít výhradně o účelové chování. Kromě programu zacházení funguje ve vězení také systém odměn a trestů. Odměny vězeň dostává za plnění programu zacházení a dodržování řádu ve věznicí formou pochvaly, prodloužení návštěv, opuštění věznice v době návštěvy a další. Odměny hrají důležitou roli také při žádaní o propuštění na podmínku. Kázeňským trestem za porušení řádu je například důtka, snížení kapesného nebo umístění na samotku (Drahoňovský, 2015).

Podle toho, jak vězni plní/neplní programy zacházení a dodržují vězeňský řád, jsou rozděleni do třech diferenčních skupin. V první diferenční skupině jsou vězni, kteří řádně plní své povinnosti a program zacházení. V druhé diferenční skupině jsou vězni, u kterých je aktivita kolísavá, tato skupina je vyhrazena také pro nově příchozí vězně. Ve třetí skupině jsou vězni, kteří neplní nebo odmítají program zacházení (Kvídová, 2013, in Drahoňovský, 2015).

Vězeň kvůli pobytu ve vězení ztrácí kontakt se svou rodinou a přáteli, nemůže vychovávat své děti, nemá dostatek stimulace a aktivit. U mladistvých může být velkým problémem ztráta pozitivních vzorů (Houbová, 2008, in Španihelová, 2010).

Z těchto důvodů u vězňů často dochází k úbytku vědomostí, dovedností a návyků, což může vést k apatii a ztrátě zájmu o jakoukoliv seberealizaci, což dále znesnadňuje návrat do společnosti (Žukov, 2009, in Drahoňovský, 2015).

Svobodný člověk, který přijde do vězení, prochází procesem prisonizace. V rámci procesu prisonizace u jedince dochází k potlačení osobnosti a individuality, dochází ke změně hodnot a intelektu. Čím déle odnětí svobody trvá, tím více klesá schopnost resocializace. V některých případech se jedinec není schopen znovu zapojit do běžného života (Španihelová, 2010).

Pobyt ve vězení u některých vězňů může vyvolat určité psychické poruchy, například úzkost či depresi (Houbová, 2008, in Španihelová, 2010).

Pro vězně je velmi důležitá práce, která vězňům dopomáhá k seberealizaci. V práci mají vězni možnost potkat civilní zaměstnance, kteří pro ně mohou být vzorem. Pro vězně je práce aktivita, která je vytrhne z monotónního života ve věznici (Haluzová & Blanda, 2009).

V souvislosti s trestem odnětím svobody, vyvstává otázka, zda vězení opravdu zaručuje, že se z něho vrací lidé, kteří jsou schopni žít řádným životem, nebo jestli na ně vězení mělo negativní dopad a oni odejdou jako větší kriminálníci, než když do vězení přišli. (Tomášek, 2010).

Dalším problémem vězení je, že funkci trestu a odstrašení má pouze u jedinců, kteří jsou ve vězení poprvé, nicméně pro jedince, kteří se tam vrací opakovaně, funkci trestu postrádá. (Sochůrek, 2009, in Drahoňovský, 2015).

Jedinec propuštěný z vězení musí projít reintegrací, což je úspěšné znovuzачlenění do společnosti, z toho důvodu jde o proces, zahrnující jedince, ale i jeho okolí. Tento proces je pro jedince náročný a často celoživotní. Na propuštěného jedince po celou dobu reintegrace působí rizikové i protektivní faktory. Mezi rizikové faktory patří bohatá kriminální historie, prokriminální postoje, užívání návykových látek, duševní onemocnění nebo nízké sebehodnocení. Mezi protektivní faktory patří dobré rodinné vztahy, stabilní zaměstnání, reintegrační programy a poradenství a zejména motivace daného jedince (Polišenská, Borovanská, Koubalíková & Bláhová, 2016).

4 RELEVANTNÍ VÝZKUMY

V této kapitole představím přehled relevantních výzkumů, které se doteď uskutečnily. Relevantní výzkumy pro tuto práci jsou zejména ty, které se zabývaly spravedlností, vírou ve spravedlivý svět, pocity viny u pachatelů trestné činnosti a životem propuštěných vězňů.

Velmi důležitý výzkum pro tuto práci provedla Dalbertová a Ottová (2005), která zkoumala souvislost víry ve spravedlivý svět s chováním a pocity u mladých vězňů. V tomto výzkumu nepředpokládala, že by víra ve spravedlivý svět celkově zabránila páčání trestné činnosti během dospívání úplně. Důvodem je, že adolescence je bouřlivým obdobím, včetně častého antisociálního chování. Nicméně se ukázalo, že síla víry ve spravedlivý svět může ovlivnit pozdější kriminální chování a zejména usnadnit rehabilitační proces. Víra ve spravedlivý svět může být důležitou podmínkou, která určí, zda se adolescent vydá na celoživotní kriminální dráhu. Celkem popsala tři hlavní funkce víry ve spravedlivý svět u mladých vězňů:

1. Vězni s vyšší vírou ve spravedlivý svět se ve vězení chovají lépe a mají méně kázeňských přestupků než ti s nižší vírou ve spravedlivý svět.
2. Vězni s vyšší vírou ve spravedlivý svět popisují události ve svém životě jako spravedlivější, včetně rozsudku soudního řízení. V důsledku toho zvládají lépe svůj hněv a prožívají více pocitů viny.
3. Vězni s vyšší vírou ve spravedlivý svět mají lepší vyhlídky do budoucnosti a větší jistotu, že dosáhnou svých osobních cílů.

V pozdějších letech proběhl podobný výzkum týkající se role víry ve spravedlivý svět u vězňů. Tento výzkum potvrdil, že víra ve spravedlivý svět je zdrojem adaptivního sociálního chování (Dalbert & Filke, 2007).

Dalbertová a Filke (2007) se zabývali zejména osobní vírou ve spravedlivý svět. Jiný výzkum se zabýval obecnou vírou ve spravedlivý svět a zjistil, že pachatelé s vyšší obecnou vírou ve spravedlivý svět mají tendence bagatelizovat utrpení osoby, které ublížili a tím mírnit své pocity viny (Sutton & Winnard, 2007).

Jak už bylo zmíněno dříve, mimo víru ve spravedlivý svět existuje také víra v nespravedlivý svět. Ukázalo se, že víra v nespravedlivý svět má význam zejména pro

vězně, kteří páchali trestnou činnost úmyslně. Víra v nespravedlivý svět je pro ně strategie, díky které se vypořádávají se špatným svědomím a ospravedlňují tím svůj čin, který byl v nespravedlivé společnosti nezbytný (Dalbert, Lipkus, Sallay & Goch, 2001).

Woolf (1996, in Bureš, 2015) vyhotovil zprávu, kde se zabýval tím, co vedlo roku 1990 ve věznici Strangeways ke vzpouře. Zjistil, že vězni velmi často uvádějí jako důvod nedostatek spravedlnosti, měli pocit, že s nimi bylo ve vězení zacházeno nespravedlivě.

Spravedlnost má velký význam ve vězeňském prostředí, pokud má vězeň pocit, že se zohledňují jeho relevantní stížnosti, může začít pociťovat víru v systém, což bude mít za následek lepší převýchovu a snadnější návrat do společnosti, pokud systém oprávněnou stížnost nevyslyší vězeň to může vnímat jako křivdu a selhání společnosti (Bureš, 2015).

Fox a Leicht (2005) zkoumali, zda se u pachatele, který zná oběť, vyskytují větší pocity viny a zároveň, zda vnímání pocitu viny nějak souvisí se závažností trestného činu. Výzkum ukázal, že pachatelé, kteří zabili oběť, pociťují větší pocity viny, než ti, kteří spáchali menší trestný čin. Důvodem může být, že smrt je konečná a pachatelé tak neměli možnost odčinění. Celkově prokázali, že pocit viny je větší, čím horší je spáchaný čin. Lítost a vina je důležitá pro nápravu vězně.

V ČR na tento výzkum navázala Majerová (2010), která se snažila zjistit, jak vězni vnímají pocit viny za své činy. Zjistila, že většina vězňů je orientovaná spíše sama na sebe a vinu nebo lítost pociťují zejména v souvislosti se sebou a s uvězněním nežli vůči své oběti. Výčitky svědomí pociťují také v souvislosti s uvězněním, které mohlo narušit jejich vztahy s blízkými.

Je jasné, že trest odnětí svobody bude mít na pachatele velký psychický dopad, který souvisí s uvězněním. Jedinec ztratí svobodu, práci a často také své blízké, proto je pro takového jedince návrat do společnosti velmi těžký. Polišenská, Borovanská, Koubalíková a Bláhová (2016) se zabývaly psychologickými aspekty reintegrace a resocializace pachatelů do společnosti. Zjistily, že existuje mnoho faktorů, které napomáhají návratu do normálního života a k znovuzáclenění se do společnosti a zároveň fungují jako protektivní faktor před recidivou. Obzvláště významné je zaměstnání, které jedinci umožňuje získat finance, které jsou nutné k získání základních potřeb. V zaměstnání je jedinec v kontaktu s ostatními a znovu se zařazuje do společnosti.

Brown (2011, in Polišenská, Borovanská, Koubalíková & Bláhová, 2016), uvádí, že zaměstnání je důležitým faktorem v životě propuštěného jedince, nicméně pro daného

jedince je velmi těžké nějaké zaměstnání najít. Důvodem je neochota přijímat bývalé trestance, ale také nedostačující vzdělání, praxe v oboru či zdravotní stav.

Dalším velmi důležitým faktorem pro propuštěné vězně je rodina, která poskytuje potřebnou podporu, proto propuštění jedinci s dobrými vztahy v rodině mají lepší předpoklad k tomu se znovu zapojit do společnosti. K dalším faktorům patří vzdělání, motivace ke změně, sebekontrola, kognitivní schopnosti, osobnostní dispozice a mnoho dalšího (Polišenská, Borovanská, Koubalíková & Bláhová, 2016).

VÝZKUMNÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Touto diplomovou prací bych chtěla přispět zejména do vězeňské psychologie. V centru tohoto výzkumu jsou propuštění vězni, kteří popisují svůj život ve vězení. Téma vězeňské psychologie jsem si vybrala, protože je pro mě osobnější než ostatní témata v psychologii. Vzhledem k tomu, že někdo z mé rodiny ve vězení nějakou dobu byl, jsem se rozhodla tuto oblast blíže prozkoumat.

Zaměřuji se zejména na to, jak propuštění vězni vnímají spravedlnost, a jak prožívají pocity viny. Zejména v zahraničí vzniklo mnoho výzkumů zabývajících se vírou ve spravedlivý svět. Například Dalbertová (2005) zjistila, že větší míra víry ve spravedlivý svět může u jedinců zvýšit vnímání pocitů viny. Na tento výzkum jsem se snažila navázat, přestože se zabývám spíše subjektivním vnímáním spravedlnosti a prožíváním pocitu viny u propuštěných vězňů.

Mimo hlavní výzkumný problém, bych chtěla přiblížit jaký je život ve vězení a také život propuštěných vězňů a problémy, které vyvstávají se znovu začleněním do společnosti.

6 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Odnětí svobody je pro většinu jedinců velký zásah do života, je to těžké období, ve kterém na ně čeká spousta nástrah. To samé platí i po propuštění z vězení, kdy se jedinci snaží navrátit se do společnosti a začít život znovu.

Hlavním cílem této práce je zjistit, jak propuštění vězni vnímají spravedlnost v jejich životě, zda uvažují o spravedlnosti v rámci svého odsouzení a spáchání trestného činu. Také bych chtěla zjistit, zda propuštění vězni prožívají pocity viny nebo lítosti a kvůli čemu nebo komu tyto pocity vnímají. Mimo to se zajímám o jiné pocity, které jedinci mohli prožívat ve vězení, ale i po jejich propuštění.

Na základě uvedených cílů jsem formovala **hlavní výzkumnou otázku**: „Jak propuštění vězni vnímají spravedlnost a jak prožívají pocity viny?“

Vedlejší výzkumné otázky:

1. Jaké faktory u propuštěných vězňů ovlivnily vnímání spravedlnosti?
2. Jaké faktory u propuštěných vězňů způsobují, zda vězni pocítují vinu a v jaké míře?
3. Jaký byl život ve vězení, a co respondentům pomáhalo ho překonat?

7 TYP VÝZKUMU

Na základě cíle výzkumu jsem se rozhodla zvolit kvalitativní přístup, který mi umožní lépe poznat pocity a zkušenosti respondentů.

Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod (Miovský, 2006).

V rámci kvalitativního výzkumu jsem zvolila případovou studii, která zdůrazňuje komplexní povahu zkoumaných fenoménů a zohledňuje souvislosti jednotlivých oblastí včetně historicko-biografického pozadí. Díky komplexnosti lze jít více do hloubky, a máme díky ní možnost lépe porozumět vztahům a souvislostem (Miovský, 2006).

8 METODA ZÍSKÁVÁNÍ DAT

Pro tento výzkum jsem se rozhodla použít metodu polostrukturovaného interview. Tato metoda je v kvalitativním výzkumu velmi často používána, protože řeší některé nevýhody strukturovaného nebo nestrukturovaného interview. U tohoto typu interview je běžné si dopředu specifikovat okruhy otázek, na které se budeme účastníků výzkumu ptát. Nicméně nám v případě potřeby umožňuje zaměňovat pořadí těchto otázek, a tím dosáhnout například lepší logické návaznosti. V případě polostrukturovaného interview můžeme také zařadit doplňující otázky, na které jsme se původně ptát nechtěli. Obě tyto možnosti nám napomáhají z interview vytěžit maximum (Miovský, 2006).

Otázky pro tento výzkum byly rozděleny do pěti okruhů: život po propuštění z vězení, čas ve vězení, víra ve spravedlivý svět, pocity viny, život před vězením. Podle těchto okruhů byly dále tvořeny konkrétní otázky, které můžete najít v *Příloze č. 3*.

Nejefektivnější je provádět rozhovor tváří v tvář, nicméně kvůli pandemické situaci nebyl tento způsob možný. Proto jsem interview nejčastěji prováděla prostřednictvím aplikace Zoom, popřípadě Skype nebo WhatsApp. Pro možnost pozdější transkripce, byly všechny rozhovory nahrávány. Tímto způsobem jsem získala čtyři rozhovory v délce 30-90 minut.

9 VÝZKUMNÝ SOUBOR A JEHO VÝBĚR

Výzkumný soubor tvořily čtyři osoby, které strávily nějaký čas ve vězení a nyní jsou na svobodě, tedy propuštění vězni.

Nejmłodšímu respondentovi je 33 let a nejstaršímu 57 let. Většina respondentů jsou muži, ve výzkumném souboru se nachází pouze jedna žena.

Jméno	Pohlaví	Věk	Délka pobytu ve vězení	Doba od propuštění	Trestný čin
Eliška	Žena	57	1	5	Podvod
Pavel	Muž	42	2	2	Nedodržení podmínky (vymáhání, omezování domovní svobody)
Adam	Muž	33	3,5	1	Užívání a distribuce drog
Daniel	Muž	37	3 roky a 8 měsíců	1	Násilný trestný čin a vydírání

Tabulka 1: Respondenti

Vzhledem k anonymitě výzkumu, jsou všechna jména v tabulce vymyšlená. Podrobnější popis jednotlivých respondentů naleznete v kapitole 7.1.

Respondenti byli do výzkumu vybírání pomocí záměrného výběru, což znamená, že byli vybírání podle určitých vlastností nebo zkušeností. V tomto případě jsem vybírání lidi, kteří spáchali jakýkoliv trestný čin, za který byli následně odsouzeni a poslání do vězení. Někteří respondenti byli osloveni přes sociální sítě, ale k větší části respondentů jsem se dostala pomocí metody sněhové koule.

Při sběru dat nenastal žádný větší problém, nicméně některá online setkání musela být přesunuta kvůli technickým problémům.

10 ETICKÉ HLEDISKO A OCHRANA SOUKROMÍ

Vzhledem k povaze výzkumu mi nepřišlo nutné jakékoliv klamání a zatajování reálné povahy výzkumu, proto všichni respondenti byli hned na začátku informováni o jeho účelu a využití. Hned na začátku byli informováni, že nemusí odpovídat, pokud nebudou chtít a zároveň, že účast na výzkumu je dobrovolná, a tedy mohou z výzkumu kdykoliv odejít. Vzhledem k povaze výzkumu, jsem se rozhodla všechny výpovědi anonymizovat. V přepsaných rozhovorech není uveden žádný osobní údaj, podle kterého by mohl být respondent odhalen. Vzhledem k pandemické situaci byly rozhovory prováděny většinou přes online platformu Zoom. Pro vstup do místnosti bylo vždy nutné zadat heslo, čímž jsem chtěla účastníky ochránit před možným narušením jinými osobami. Nahrané i přepsané rozhovory byly uloženy na mém osobním počítači, na který nemá nikdo jiný přístup, tím bylo zabráněno, aby se k těmto dokumentům nedostala žádná nekompetentní osoba. Kvůli zachování anonymity jsem se snažila abych rozhovory prováděla v době, kdy jsem doma byla sama, a tím pádem nehrozilo vyrušování ze strany mých rodinných příslušníků, to samé platilo i pro přepis rozhovorů. Informovaný souhlas nemohl být reálně podepsán, proto byl pouze ústně sdělen na začátku rozhovoru. Všichni účastníci výzkumu mají možnost přečíst si celou práci a seznámit se s výsledky výzkumu.

11 METODA ANALÝZY DAT – IPA

K analýze dat jsem se rozhodla využít interpretativní fenomenologickou analýzu = IPA. Pomocí přístupu IPA výzkumník dojde k hlubšímu porozumění prožité zkušenosti určité skupiny lidí. Pomáhá nám pochopit, jak daný jedinec utváří význam své zkušenosti, a to vede k lepšímu porozumění události, či určitému fenoménu (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Čermák, Řiháček & Hytych, 2013).

IPA v procesu analýzy dat poskytuje výzkumníkovi více svobody a kreativního myšlení než jiné kvalitativní výzkumy (Willig, 2001, in Čermák, Řiháček & Hytych, 2013)

Interpretativní fenomenologická analýza nabízí spojení dvou pohledů na daný jev nebo zkušenost. Samozřejmě nabízí pohled a chápání respondenta, ale také neodsouvá nebo se nesnaží eliminovat pohled výzkumníka na dané téma. Výzkumníkovy prekoncepce z pohledu interpretativní fenomenologické analýzy brány jako nezbytné k pochopení celé zkušenosti (Fade, 2004, in Čermák, Řiháček & Hytych, 2013).

IPA pracuje s dvojitou hermeneutikou, kdy se respondent snaží pochopit svou zkušenost a zároveň výzkumník se snaží porozumět tomu, jak k tomuto porozumění došel respondent, a jak ho provedl. (Smith, 2004, in Čermák, Řiháček & Hytych, 2013)

Je užitečná zejména při studii neobvyklých skupin, proto se mi spolu s ostatními charakteristikami jevila jako nejvýhodnější a nejadekvátnější.

Analýza dat probíhá v sedmi krocích (Čermák, Řiháček & Hytych, 2013):

0. Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu
1. Čtení a opakované čtení
2. Počáteční poznámky a komentáře
3. Rozvíjení vznikajících témat
4. Hledání souvislosti napříč tématy
5. Analýza dalšího případu
6. Hledání vzorců napříč případy

Ještě před tím, než mohlo dojít k samotným krokům analýzy dat, bylo nutné provést transkripci, což znamenalo převést nahraný rozhovor do písemné podoby. Rozhovor jsem si poté znovu poslechla a případně opravila to, co mi při prvním poslechu uniklo.

Ukázku analýzy dat najdete v *Příloze č. 4*.

11.1.1 Reflexe vlastní zkušenosti

Reflexe vlastní zkušenosti je u kvalitativního výzkumu, zejména pak u přístupu IPA, velmi důležitá. Je zásadní reflektovat vlastní zkušenost s tématem a motiv, který nás vedl k tomu zabývat se jím. Reflexe nám napomáhá k uvědomění si interpretativní role, užitečné práci s daty a zajištění validity (Čermák, Řiháček & Hytych, 2013).

Téma života ve vězení, prožívání vězňů a zároveň propuštěných vězňů se pro mě v určité chvíli mého života stalo velmi důležitým. Jeden z mých rodinných příslušníků trávil nějaký čas ve vězení a tato rodinná situace mě částečně dovedla k studiu psychologie a hrála velkou roli také při výběru tématu na bakalářskou práci.

Myslím si, že období, které strávil ve vězení pro něho bylo velmi obtížné, nicméně zde mohu popsat jen to, co jsem prožívala já jako člen rodiny. Když na to teď vzpomínám, tak cítím mnoho pocitů včetně smutku, strachu, lítosti, radosti, že už je toto období pryč, ale i vzteku, že se tam vůbec dostal.

Pro mě i pro celou rodinu byla situace kolem jeho zatčení velmi hektická, jako první jsem pocítovala velký šok, prvních pár týdnů jsem tomu nemohla uvěřit a vstřebat to. Než jsem si na tuto skutečnost zvykla, bylo pro mě velmi těžké o tom mluvit s ostatními lidmi. V té chvíli jsem pocítovala i stud, což bylo do jisté míry dáno i tím, že žijeme na malém městě, kde to hned všichni věděli. Po nějaké době jsem si já i zbytek rodiny zvykli a snažili jsme se ho podpořit.

Téma viny a spravedlnosti jsem si také nevybrala úplně náhodou, vždycky jsem přemýšlela, co ho vedlo k tomu udělat to, co udělal a jak se ohledně toho cítil. Zajímalo mě, zda pocítoval ohledně trestného činu pocity viny nebo to udělal z důvodu nějaké větší spravedlnosti. Tento výzkum je možná určitou snahou pochopit, co se mu honilo hlavou, když trestný čin spáchal, a co se mu honilo hlavou pak. Zajímá mě také to, jaký je život ve vězení, s čím se musí vězni každodenně potýkat.

12 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V této kapitole budu prezentovat výsledky. Jako první více přiblížím respondenty, zejména jejich život ve vězení a po něm. Poté bych se chtěla zaměřit zejména na bližší analýzu vnímání spravedlnosti a prožívání pocitů viny, také se budu zabývat emocemi, které respondenti ve vězení i po něm zažívali a celkově na jejich život tam a jaký na ně vězení mělo dopad. Na závěr této kapitoly se pokusím zodpovědět hlavní i vedlejší výzkumné otázky.

12.1 Jednotlivé příběhy

Daniel: Daniel je vystudovaný automechanik, má 37 let a čtyři děti. Byl odsouzený na pět let za násilný trestný čin a vydírání. Daniel vnímá jako největší nespravedlnost soudní proces a konečný rozsudek. Daniel v minulosti neměl žádné problémy se zákonem, proto si myslí, že jeho trest byl nepřiměřený. Soud neprošetřil, co přesně se stalo, ani proč se to stalo, nezabýval se rodinnou situací ani tím, že se něco takového stalo poprvé, to jsou hlavní důvody, proč se jeho vnímání spravedlnosti změnilo. Je to rok, co Daniela propustili. Lituje zejména dlouhého odloučení od dětí, takže se s nimi nyní snaží trávit hodně času. Krom dětí se věnuje zejména práci, kterou, jak tvrdí, získal zejména díky přátelům, kteří ho znají, myslí si, že by jinak tak dobrou práci, kvůli trestnímu rejstříku nesehnal. O životě ve vězení říká, že je nejhorší vydržet první rok, ale pak si člověk zvykne. Sám říká, že to není nic, co by člověk nepřečkal, ale ublíží to zejména blízkým lidem. Přesto se tam dějí nehezké věci a všem by radil, aby se téhle zkušenosti raději vyhnuli. Daniel ve vězení hodně pracoval, takže mu čas více utíkal. Danielovi se před vězením vedlo velmi dobře, ale vězení mu hodně vzalo. Rozešel se s přítelkyní, nebyl s dětmi a přišel o všechny peníze, myslí si, že kdyby byl trest kratší, tak by to třeba tak daleko nezašlo.

Eliška: Eliška má 57 let, vystudovala střední školu ekonomickou a má jednoho syna. Eliška strávila ve vězení jeden rok, pak byla propuštěná na podmínku. Eliška byla odsouzena na tři roky za podvod, ke kterému se s kamarádkou připlety. Eliška zmiňuje, že si ze začátku nebyla úplně vědoma, že páchá trestný čin, a lituje toho, že některé lidi poškodila. Eliška před tímto žila, jak sama tvrdí, naprosto normálně, měla práci a rodinu. Byla trestána poprvé v životě a myslí si, že rozsudek byl velmi přísný. Vězení pro ni bylo strašnou zkušeností,

kteřou by si už nikdy nechtěla zopakovat. Když se tam dostala, snařila se dělat všechno proto, aby ji pustili na podmínku. Ve vězení Eliška chodila do práce na pilu. Se spoluvězeňkyněmi se moc nebavila, spíše se snařila být neviditelná a nějak proplout. Elišku propustili před pěti lety, ale ještě pořád musí docházet k probačnímu pracovníkovi. Je velmi ráda, že má práci, protože s trestním rejstříkem je problém nějakou sehnat. Žije hlavně pro rodinu a na celé vězení by nejraději zapomněla.

Adam: Adam má 33 let a vyučil se na opraváře zemědělských strojů. Byl odsouzen za užívání a distribuci drog na 42 měsíců. Ve vězení třídil odpad, tuto práci si ponechal, pořád pracuje na stejném místě a s vězni se díky této práci pravidelně stýká. Myslí si, že jeho trest byl celkem spravedlivý, protože toho měl v minulosti dost. O pobytu ve vězení říká, že nejhorší je zvyknout si, ale pak už se to dá zvládnout. Adam ve vězení měl i nějaké kázeňské přestupky, které byly většinou za drogy. To je také důvod, proč Adam nebyl propuštěn na podmínku. Propustili ho před rokem, zatím se nedostal do žádného průšvihů a o životě teď říká, že je lepší. V této době často kouká na filmy a seriály na Netflixu.

Pavel: Pavlovi je 42 let, získal vzdělání s výučním listem a teď pracuje na strojírně. Ve vězení strávil dva roky za neprovedení veřejně prospěšných prací a za nedodržení podmínky, která byla za vymáhání a omezování domovní svobody. Původně byl odsouzen na 8 měsíců, ale kvůli nedodržení podmínky to nakonec byly dva roky. Pavel vnímá velkou nespravedlnost v souvislosti s činem, za který dostal podmínku. Vykopl totiž dveře do vlastního bytu, kde našel přítelkyni s jinými muži. Podle něho jsou dva roky více, než si zasloužil. Vězení popisuje jako velmi krutou a nepříjemnou zkušenost, kde se člověk spíše více zkaží než napraví. Pavel se ve vězení dostal i na samotku, dobu tam popisuje jako velmi psychicky náročnou. Z vězení ho propustili před dvěma roky a od té doby žije jinak než před časem ve vězení. Sám tvrdí, že byl od svých dvaceti let velký lump a byla jen otázka času než se do vězení dostane. Teď žije poctivě a jeho život mu přijde lepší než před tím, přestože má někdy pocit, že před tím byl svobodnější.

12.2 Analýza dat

12.2.1 Vnímání spravedlnosti

V teoretické části jsme se dozvěděli, co to spravedlnost a víra ve spravedlivý svět je a jakou roli hraje v životě jedince. Nyní se blíže zaměříme na to, jak spravedlnost vnímají propuštění vězni.

Většina respondentů, kteří se účastnili tohoto výzkumu si myslí, že spravedlnosti ve světě není mnoho, přiklání se spíše k tomu, že svět je nespravedlivý.

Pavel: V našem světě spravedlnost není žádná. Není.

Eliška: Myslím si, že ta spravedlnost tady moc není, mám na to špatný názor.

Z výpovědi některých respondentů, můžeme usuzovat, že se jejich názor na spravedlnost změnil zejména po soudním procesu a dále se formoval ve vězení. Mnoho respondentů potvrdilo, že před soudním řízením a před vězením určitou víru ve spravedlivý svět měli, ale tuto víru nahradila víra v nespravedlivý svět. Většina respondentů uvedla, že tento názor změnili hlavně kvůli soudnímu řízení. Zvláštní se může zdát, že jim ve většině případů nepřišel nespravedlivý trest odnětí svobody, ale zejména délka trestu.

Daniel: Věřím tomu, že kdyby mi dali do tří let trestu místo pěti a půlkovéj paragraf, což je rok a půl, tak by to bylo na poprvé dostačující...a ten návrat by byl daleko snazší.

Pavel: Kdyby byla, tak neříkám, že bych neseseděl, to ne, ale seděl bych jenom nějakou část.

Výsledky ukazují, že víra ve spravedlivý svět souvisí také s tím, jak daný jedinec vnímá trestný čin, který spáchal, zda si byl vědom, že páchá něco, co by neměl nebo si toho vědom nebyl, popřípadě to byla nehoda nebo to jedinec bral tak, že je v právu.

Adam: Já jsem toho udělal hodně, jsem byl hodně velký sígr...myslím si, že jsem z toho s těmi třemi a půl roky vyvázl ještě dobře.

Eliška: Já jsem si to nějak neuvědomovala, že pácháme trestný čin...až když se to začalo vyšetřovat, tak mi bylo jasné, že je něco špatně...v mém případě jsem mohla dostat podmínku, ten trest natvrdo byl nečekaný pro mě i pro právníka.

Ve většině případů měli respondenti pocit nespravedlnosti. Tuto nespravedlnost prožívali velmi často v souvislosti se svým odsouzením a mluvili o ní jako o nespravedlnosti ve svém životě. Pokud použijeme terminologii z teorie, můžeme o ní mluvit jako o „osobní“ nespravedlnosti. Nicméně respondenti uvedli, že jejich pohled na spravedlnost změnil také pobyt ve vězení, kde jak poukazují, viděli velkou nespravedlnost, která se netýkala přímo jejich života, ale například života spoluvězňů. Pro tuto nespravedlnost můžeme používat slovo „obecná“. Tuto nespravedlnost vnímali respondenti také v souvislosti s délkou trestu u jiných vězňů, která se jim jevila jako nepřiměřená.

Daniel: *Měl jsem tam pedofila, který dostal čtyři roky...dostal posudky a oni ho pustili za dva, to je hrozný nepoměr a ještě ho chrání, chodí k psychologce a má se lépe než kdokoliv jiný. Pak tam jsou kluci za řidičák nebo za rvačku a jedná se s nimi daleko hůř, než třeba s pedofilem.*

Daniel: *Je tam spousta lidí za prkotinu. A pak je tam spousta lidí, kteří by se vůbec neměli dostat ven...a dostanou.*

Eliška: *Byly tam ženy, které týral manžela a ona ho v sebeobraně bodla a zničila si tím totálně život...nemyslím, že tady jsou spravedlivé tresty.*

Lze tedy říct, že nejčastější příčina změny vnímání spravedlnosti je doba odsouzení a život ve vězení. Další nespravedlnost respondenti vnímali v souvislosti s celým soudním procesem, který jak uvedli, je velmi drahý, často zdlouhavý a velmi vyčerpávající. Uvedli, že by se soud měl více dívat na okolnosti trestného činu, popřípadě brát v úvahu rodinné zázemí a zda se něco takového už stalo nebo to byl první trestný čin.

Pavel: *Já jsem byl vlastně zatčený, že jsem vykopl svoje vlastní dveře do bytu...moje přítelkyně tam měla techtle mechtle.*

Daniel: *Vůbec nikdo neprošetřoval, co se stalo, proč se to stalo...nic, nikoho to nezajímalo.*

Eliška uvedla, že pocívala velkou nespravedlnost, když jí jako velmi mladé zemřeli oba rodiče, tato událost ji velmi ovlivnila a změnila také její pohled na spravedlnost v životě. Z tohoto důvodu můžeme uvažovat o tom, zda vnímání spravedlnosti nějak souvisí s těžkou událostí v životě jedince.

V některých případech pocívali respondenti kromě nespravedlnosti také spravedlnost, i když nebyla tak častá.

Eliška: *Asi to, že mě pustili za rok. Jako, že jsem přišla dřív domů to byla spravedlnost.*

Eliška v rámci rozsudku pocívala velkou nespravedlnost, cítila, že trest je velmi přísný, proto když byla propuštěna na podmínku o dva roky dřív, cítila, že alespoň to bylo spravedlivé.

V jiné souvislosti chápe spravedlnost Daniel, který si myslí, že vězení v některých případech může posloužit, že v některých případech zafungovalo a někteří lidé tam podle něho opravdu patří. Také se dokázal na spravedlnost podívat z jiného úhlu:

Když se na to podívám z druhé strany a řeknu si, kdyby to byl můj syn, tak bych samozřejmě pro toho druhého, který mu ublížil, chtěl ten trest, co nejvyšší.

Můžeme tedy říct, že v životě existuje mnoho situací, kdy člověk pocítuje nespravedlnost a zároveň mnoho situací, které mohou být důvodem zásadní změny pohledu na spravedlnost. Nicméně kromě nespravedlnosti někteří z respondentů pocítovali ohledně některých událostí spravedlnost, přestože ne v takové míře jako nespravedlnost.

12.2.2 Pocity viny a lítosti

V této kapitole se zaměřím na prožívání pocitů viny a lítosti, zejména se zaměřím na to v jaké souvislosti se u respondentů objevují.

Pocity viny/lítosti vůči rodině: Jak už jsem zmínila, pocity viny vůči rodině se u respondentů v porovnání s ostatními objevovali nejčastěji. Většinou to bylo pocity viny, které souvisely s opuštěním rodiny, ale i s celkovým dopadem, které odsouzení na okruh blízkých mělo.

Daniel: *Vždycky jsem se snažil dětem dávat správný příklad a tímhle tím jsem to teda dost zhatil.*

Eliška: *Měla jsem velký pocit viny vůči svojí rodině, že jsem je tam nechala...měla jsem o ně strach víc než o sebe.*

U respondentů, kteří byli odsouzeni na delší dobu, se objevovala lítost nad tím, že se svou rodinou neprožívali důležité momenty, u kterých chtěli být.

Daniel: *Když jsem odcházel, vychovával jsem ho já. Zůstal tady sám, učil se sám, vlastně odmaturoval. Bylo mi líto, že jsem u toho nebyl. A pak mám dvě pětileté holčičky a to jsem odcházel, jak jim bylo rok a to jsem přišel úplně o všechno. Takže to mi přijde hrozně líto.*

Můžeme říct, že respondenti pocítovali velkou vinu za to, že nemůžou být se svojí rodinou, nemůžou se o ní postarat zatímco budou pryč. Dalším možným důvodem pocitu viny jsou finance, kterými jedinec před vězením přispíval do rodinného rozpočtu.

Pocity viny/lítosti vůči vlastní osobě: Respondenti často uváděli pocity lítosti nad tím, že se do vězení dostali, ale také zpětně nad promarněným časem, který by mohli strávit jinak.

Pavel: *Ale až potom, jak tě zavřou si říkáš „ty pytle, už jsem tam“ pak se ten člověk až lituje.*

Adam: *Tak to víte, že mě to sere, ty čtyři roky mi už nikdo nevrátí.*

Pocity viny/lítosti vůči trestnému činu a obětem: Tyto pocity respondenti zažívali méně často nebo v menší míře, než v předchozích případech. Důvodem může být typ trestného činu, za který byli respondenti odsouzeni a také důvody, které je vedly k tomu trestný čin spáchat. Ze čtyř respondentů pociťovala velkou vinu vůči spáchanému činu pouze Eliška.

Eliška: *Pořád je to takový pocit viny, chtěla bych to vymazat ze svého života, chtěla bych, aby se to nikdy nestalo. Lituju toho strašně moc.*

Je možné, že se tato lítost projevila, když si Eliška uvědomila, že tím, co dělala poškozovala nevědomě druhé lidi.

Jinak pocity viny vnímali respondenti, kteří, ohledně spáchaného činu měli pocit, že byli v právu, nebo chtěli někomu pomoci a neměli v plánu, aby celá situace skončila špatně.

Pavel: *Dobrý pocit jsem měl. Já jsem udělal něco dobře. Já jsem se cítil dobře, že jsem udělal něco, co bylo spravedlivé.*

Je tedy možné, že existuje mnoho faktorů, které mají podíl na tom, zda bude člověk pociťovat vinu a v jaké míře. Důležitým faktorem může být důvod, který jedince dovedl k tomu, aby nějaký trestný čin spáchal. Dalším faktorem může být to, zda u páchaní trestného činu někoho poškodil, jak moc ho poškodil, a zda to měl v úmyslu.

Daniel: *Začalo to úplně nevině, chtěli jsme po nich at' vrátí ty doklady nebo at' doplatí ty peníze, co měli...No a oni, že ne a nějaké výmluvy, začali být ostří a napadli nás, a my jsme se začali rvát, no takhle to dopadlo.*

Můžeme říct, že respondenti trpěli mnoha pocity viny nebo lítosti, které byly spojené s jejich odsouzením a pobytem ve vězení.

12.2.3 Pocity ve vězení a po propuštění

Respondenti v souvislosti s pobytem prožívali mnoho emocí a pocitů, většina těchto emocí byla spíše negativních, nicméně i ve vězení se objevily chvíle, ze kterých má člověk radost nebo mu jsou v něčem přínosem.

Daniel: *Tam je problém sehnat vajíčka, a když seženete vajíčka, tak jste v sedmém nebi.*

Většina respondentů uváděla, že nejhorší emoce pociťovali hned, jak do vězení přišli. Mnoho z nich cítili strach nebo smutek.

Daniel: *Určitě tam byl strach z toho, co bude, to jestli někdo tvrdí, že ne, tak ten první dojem určitě ano.*

Eliška: *To bylo hrozné období plné smutku, deprese, šedi.*

Strach nebo pocity nejistoty se často objevovaly v souvislosti se spoluvězni.

Pavel: *Nikdy nevíš co od nich čekat.*

Respondenti sdělili, že po upuštění z vězení měli strach z lidí, a když ne strach, tak alespoň určitý druh respektu a odstupu, než si zase zvykli na svět venku.

První dojmy většina respondentů popisuje jako ohromný šok, často také pociťují určitou křivdu vůči tomu, že tam jsou. V mnoha případech se objevuje vztek, který často souvisí právě s nespravedlností, ke které ve vězení často dochází.

Někdy se také objevovaly myšlenky na sebevraždu, respondenti uvedli, že uvažovali o sebevraždě ve vězení nebo když přemýšleli nad tím, že by se tam měli vrátit.

Pocity po propuštění byly u respondentů radostnější, přestože i tam se často dostavoval šok, někdy také zmatenost ohledně toho, jak se svět za dobu jejich uvěznění změnil. Někteří respondenti také uvedli, že pociťují hrdost, která pramení ze zvládnutí pobytu ve vězení.

Eliška: *Bylo to hrozně krásné, nejkrásnější pocit po narození syna.*

Pavel: *Jsem hrdý na sebe, že jsem to zvládl všechno. Ať si každý říká co chce, ale jsem hrdý na sebe.*

Z výše uvedeného vyplývá, že respondenti pociťovali širokou škálu pocitů, přičemž převládali pocity negativní. Každý jedinec totiž touží po svobodě.

Adam: *Svoboda, ten pocit když opustíte brány toho vězení.*

12.2.4 Život ve vězení a po propuštění

Život ve vězení byl pro všechny respondenty nepříjemnou zkušeností, kterou si už nechtějí znovu zopakovat. Všichni se shodli, že je nejhorší první rok, kdy vězeň ještě neví, co ho čeká a jak to tam funguje. Shodli se také na tom, že se tam setkali s větší nespravedlností a s mnoha smutnými příběhy.

V této kapitole se snažím zjistit, jaký život tam vězni vedli, a co jim pomohlo zvládnout tuto obtížnou životní situaci.

Všichni respondenti uvedli, že se ve vězení běžně objevují drogy a jiné nelegální činnosti jako jsou například krádeže. S touto souvislostí také uváděli, že tam jsou tyhle problémy zpravidla přehlíženy a ignorovány dozorci.

Pavel: Drogy tam jedou, marihuana úplně normálně, ale i tvrdé drogy běžně.

Daniel: Drogy jsou tam běžné, já jsem neviděl tolik drog venku, co jsem viděl vevnitř.

Většina respondentů uvedla, že jim tam drogy a lidé pod jejich vlivem vadily. Nicméně z jejich přítomnosti ve vězení vyplývá, že pro mnoho jedinců ve vězení jsou právě drogy jednou z možností, ke které se uchylují, aby to tam zvládli. Jedná se zejména o jedince, kteří měli s drogami zkušenosti už na svobodě.

Adam: To víte vězni si tam ten život chtějí nějak trošku užít.

Většina respondentů zdůraznila zejména potřebu rodiny a přátel, důležité pro ně byly návštěvy jejich blízkých, dopisy, které si posílali a všeobecná podpora, kterou rodina jedinci poskytuje v čase jeho uvěznění. Pomáhat může také modlení a víra, která se nemusí týkat jen víry v Boha, ale jakékoliv víry v něco, co je pro člověka důležité.

Eliška: Mám jedno dítě...on byl taková síla moje veliká, a i po propuštění.

Pavel: V dopisech jsme si řekli desetkrát více, než v normálním životě. Člověk se tam vztahuje k rodině, každý chce v kriminále někomu psát.

Výsledky ukazují, že rodina a přátelé hrají stěžejní roli také při návratu člověka z vězení. V této situaci je důležitá zejména psychická podpora, ale pokud jsou schopni, tak také finanční výpomoc nebo například dočasné ubytování, než se jedinec dokáže postavit na vlastní nohy.

Pavel: Kdyby se o mě rodina nepostarala, tak skončím na ulici...vězení dělá akorát dluhy, dluhy, dluhy.

Dalším důležitým aspektem je možnost ve vězení pracovat. Většina respondentů uvedla, že právě práce jim pomohla život ve vězení překonat, díky ní se často dostali za zeď věznice, na čerstvý vzduch a zároveň jim díky práci lépe utíkal čas.

Eliška: Pracovala jsem na pile, bylo to hrozně těžké, ale já jsem za to byla vděčná, byla jsem vděčná, že můžu na deset hodin pryč z věznice.

Práce je možná ještě důležitější po návratu z vězení, díky práci se jedinec může znovu začlenit do společnosti, je schopen se o sebe postarat a popřípadě splatit dluhy, které kvůli

pobytu ve vězení má. Nicméně téměř všichni respondenti uvedli, že je obrovský problém sehnat práci pokud člověk nemá čistý trestní rejstřík.

Eliška: Ale mám to z protekce, je to z naší rodiny, jinak by mě asi nikdo takhle nezaměstnal, to bylo těžké sehnat i uklízečku.

Pavel: Nevěděli to, když jsem nastupoval, musel jsem to utajit jinak by mě určitě nevzali, přímo mi to řekli, že by mě nevzali.

Daniel: Můj šéf je můj dlouholetý kamarád, tak mi chtěl pomoci, jinak bych to asi tak snadný neměl.

Z toho vyplývá, že je pro jedince se záznamem v trestním rejstříku velmi těžké najít práci, tím pádem není schopen zajistit si finanční prostředky na život, což může vést k další trestné činnosti.

12.3 Zodpovězení výzkumných otázek

V předchozích kapitolách jsem se snažila analyzovat rozhovory propuštěných vězňů, tak abych mohla zodpovědět výzkumné otázky, které jsem si na začátku výzkumné části položila.

Hlavní výzkumná otázka: **„Jak propuštění vězni vnímají spravedlnost a jak prožívají pocity viny?“**

Závěrem výzkumu je, že respondenti, které jsem do tohoto výzkumu zařadila, vnímají situace ve světě i situace v jejich osobním životě spíše nespravedlivě. Dále lze říct, že jejich víra ve spravedlivý svět byla otřesena v souvislosti s vězením. Respondenti velmi často pociťovali vinu nebo lítost. Jak bylo řečeno v teoretické části, pocity viny jsou pro jedince velmi nepříjemné. U respondentů se pocity viny nebo určité lítosti objevovaly poměrně často a to v různých souvislostech. Nejčastěji se projevovaly vůči rodině, kterou byli nuceni kvůli vězení, opustit. Projevovaly se také pocity lítosti vůči vlastní osobě a tomu, že musí trávit čas ve vězení. Méně časté byly pocity viny vůči trestnému činu nebo vůči obětem tohoto činu.

„Jaké faktory u propuštěných vězňů ovlivnily vnímání spravedlnosti?“

Výsledky ukazují, že vnímání spravedlivého světa se u respondentů změnilo zejména kvůli nespravedlivým situacím v jejich životě. Tuto nespravedlnost vnímali respondenti zejména v souvislosti s délkou trestu, který byl ve většině případů nepřiměřený, dále se

soudním procesem, který nepřihlížel k životu respondentů a s okolnostmi trestného činu. Zdá se, že důležitým faktorem, který ovlivňuje vnímání spravedlivého, je nějaká tragédie, nepříznivá životní situace nebo krize. Vnímání spravedlnosti může ovlivnit také situace, kdy je jedinec svědkem nespravedlnosti na někom jiném, v tomto případě to znamená zejména nespravedlnost vůči spoluvězňům.

„Jaké faktory u propuštěných vězňů způsobují, zda vězni pocítují vinu a v jaké míře?“

Jak je řečeno výše, respondenti pocítují vinu zejména vůči rodině, sobě, trestnému činu a oběti. Nicméně z výsledku vyplývá, že ne všichni respondenti pocítují vinu a ne u všech se objevuje ve stejné míře. Z výzkumu vyplývá, že respondenti pocítovali větší vinu vůči rodině, pokud ve vězení strávili více času a tím pádem zameškali více času s rodinou. Větší pocity viny se objevují pokud jedinec rodinu finančně zabezpečoval. Celkově lze říct, že respondenti pocítovali větší vinu, čím větší dopad na rodinu mělo jejich uvěznění. Vůči trestnému činu nebo oběti trestného činu respondenti pocítovali větší vinu, když trestný čin páchali nevědomě a až zpětně si uvědomili, že někoho poškodili. Výsledky ukazují, že u viny vůči trestnému činu nebo oběti hraje roli důvod, který jedince k trestnému činu dovedl, pokud byl čin vynucen situací, tak pocítovali menší vinu.

„Jaký byl život ve vězení, a co respondentům pomáhalo ho překonat?“

Život ve vězení byl pro všechny respondenty těžký, většina ho popisuje jako hroznou zkušenost, kterou by si nechtěli už nikdy zopakovat. Běžné pocity, které vězni prožívají jsou smutek, strach a vztek. Respondentův nejčastěji pomáhalo zvládnout celou situaci rodina a přátelé, možnost práce a víra.

13 DISKUZE

Tématem tohoto výzkumu bylo zjistit, jak propuštění vězni vnímají spravedlivost, a jak prožívají pocity viny. Také jsem se snažila zjistit, co všechno může vnímání spravedlnosti změnit a proč tomu tak je. V rámci pocitu viny jsem se snažila zjistit, vůči čemu jedinec pociťuje vinu a v jaké míře. Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní přístup a data jsem sbírala pomocí polostrukturovaného interview. Tento přístup jsem zvolila, protože téma vnímání spravedlnosti i pocitu viny se objevuje napříč celým životem jedince, kvalitativní přístup mi pomohl utvořit komplexnější náhled na celý problém i celého jedince. Z tohoto důvodu si myslím, že jsem zvolila správný přístup, přestože jsem se ochudila o možnost vztáhnout výsledky na celou populaci.

Z výzkumu vyplynulo, že respondenti mají tendenci vnímat svět i události v jejich osobním životě nespravedlivě, přestože tato tendence nebyla tak silná před soudním procesem a pobytem ve vězení. Tyto výsledky mohou být důvodem toho, že víra ve spravedlivý svět funguje pro vězně jako strategie, která napomáhá mírnit špatné svědomí (Dalbert, Lipkus, Sallay & Goch, 2001).

Nicméně další výsledky poukazují na to, že tendence k nespravedlnosti souvisí s nepříznivými událostmi v jejich životě, tyto události většina respondentů vnímala nespravedlivě. Jako nejčastější událost, kterou respondenti vnímali nespravedlivě, uváděli délku pobytu ve vězení, na kterou byli odsouzeni. Velkou nespravedlnost vnímali také se soudním procesem, který podle respondentů nepřihlížel k životní situaci ani k okolnostem, které k trestnému činu vedli.

Tyto výsledky ukazují spíše na to, že se soudní řízení neřídilo principem individualizace, který má zajistit, aby se při procesu bralo ohled na okolnosti trestného činu, trestní minulost nebo rodinné, majetkové nebo zdravotní poměry (Kratochvíl, 2012).

Nespravedlnost respondenti vnímali také ve vězení, kde na ně negativně působily zejména tresty ostatních spoluvězňů. Výsledky dále ukazují, že příčinou odklonu od vnímání spravedlnosti spíše k vnímání nespravedlnosti, může být nějaká tragická událost v životě jedince.

Majerová (2010) zjistila, že většina vězňů je orientována egoisticky a tím pádem vinu nebo lítost pocítují zejména vůči sobě a svému uvěznění, nežli vůči trestnému činu a oběti trestného činu. Někdy ale pocítují vinu vůči svým blízkým.

Lze tedy říct, že výsledky mého výzkumu se shodují v tom, že jedinec méně často pocítuje výčitky vůči trestnému činu, který spáchal nebo vůči oběti. Spekulovat pak můžeme nad tím, zda jsou vězni opravdu orientováni jenom egoisticky, jak uvádí Majerová (2010). Respondenti v mém výzkumu sice pocívali vinu a lítost vůči tomu, že musí trávit čas ve vězení, ale mnohem častěji uváděli vinu, kterou pocívali vůči svým rodinným příslušníkům a přátelům, které nechali ve světě venku samotné. V budoucnu by mohlo být užitečné tuto nesrovnalost ověřit na větším a rozmanitějším souboru respondentů.

Z výsledků našeho výzkumu dále vyplynulo, že respondenti pocítují vinu v různé míře, za což může mnoho vlivů. U pocitů viny vůči rodině respondent vykazoval vyšší míru viny, čím větší dopad na rodinu mělo jeho uvěznění. Tedy pocíval tím větší vinu, čím delší dobu ve vězení strávil, větší vinu respondent pocíval, když byla rodina na respondentovi finančně závislá. Větší vinu vůči oběti respondenti pocívali, když nevědomě někoho poškodili. Z výsledků dále vyplývá, že záleží na důvodu, který jedince ke spáchání trestného činu vedl. Pokud jedinec dokázal tento důvod obhájit jako správný, pocíval menší vinu.

Fox a Leicht (2005) zjistili, že pocity viny jsou větší, čím horší čin pachatel spáchá, míra pocitu viny tedy souvisí se závažností trestného činu.

Toto tvrzení se mi v mém výzkumu bohužel nepodařilo prokázat, důvodem, jak už bylo zmíněno, může být velikost souboru a malá míra rozmanitosti zejména ve smyslu druhu trestné činnosti.

Výsledky ukazují, že vězení pro respondenty bylo odstrašujícím příkladem a zkušeností, kterou si už nechtějí zopakovat. V poslední výzkumné otázce jsem se ptala, jaký byl život ve vězení a co jim pomáhalo ho překonat. Z výzkumu vyplývá, že jim velmi pomáhala rodina a přátelé, víra a také práce ve vězení. Tyto faktory se jeví jako nejdůležitější také při znovuzapojení jedince do společnosti.

Výsledky se shodují s výsledky Polišenské, Borovanské, Koubalíkové a Bláhové (2016), které zkoumaly psychologické aspekty napomáhající v resocializaci pachatelů zpět do společnosti. V jejich výzkumu se jako nejdůležitější jevila také potřeba rodiny a práce.

Pro mě bylo velmi zajímavé zjištění, že se ve vězeňském prostředí velmi často objevují drogy, které vězni hojně užívají. Toto zjištění mě překvapilo, myslím si, že by

mohlo být zajímavé pro budoucí výzkum. Osobně by mě zajímalo, jak se do vězení drogy dostávají, a jaký mají vliv na celé uzavřené společenství ve vězení. Zajímavé by mohlo být zjištění, kdo všechno má k drogám přístup a celkový pohled na to, jak ve vězení funguje obchod. V souvislosti s drogami ve vězení by mohlo být také zajímavé provést výzkum zabývající se dopady drog pro vězně, popřípadě výzkum snažící se odpovědět na otázku, zda vězení nepřispívá k vzniku závislosti u vězňů a propuštěných vězňů.

Dalším zajímavým tématem pro budoucí výzkum, by mohlo být téma účelu odnětí svobody. Podle Samešové (2006) existuje pět hlavních funkcí trestu odnětí svobody, má ochránit společnost před pachatelem, zabránit mu páchání další trestné činnosti, převychovat pachatele a zároveň odstrašit potenciální pachatele. Zajímalo by mě, jak na tyto funkce pohlízejí vězni, popřípadě propuštění vězni. Zda odnětí svobody opravdu funguje, tak jak by mělo nebo naopak, zda nemá spíše opačný účinek, a vězně neponouká k dalšímu antisociálnímu chování.

V návaznosti na tento výzkum, by se budoucí výzkum mohl zaměřit na to, jak se vězni nebo i propuštění vězni vyrovnávají s pocity viny, které se u nich objevují.

Také by bylo možné zaměřit se na skupinu recidivistů a zjistit, zda se u nich pohled na otázky pocitu viny a spravedlnosti liší.

Pokud se na to podíváme z druhé strany, tak by bylo zajímavé zjistit jaké zkušenosti s pocity viny a otázkami spravedlnosti, mají vězeňští psychologové u svých klientů a jak se na tuto problematiku dívají oni.

13.1 Limity výzkumu

Jako velkou nevýhodu vnímám, že jsem se kvůli nynější situace nemohla s respondenty sejít osobně, ale rozhovory byly pořízeny pouze přes online platformu, je možné, že touto skutečností výzkum přišel o spoustu relevantních dat.

Jak už bylo zmíněno výše, jako velkou nevýhodu tohoto výzkumu vnímám velikost souboru, podle mého názoru existuje ještě mnoho dalších faktorů, které mohou mít vliv na vnímání spravedlnosti a pocitů viny. Bohužel kvůli nízké saturaci dat tyto faktory nebylo možné objevit již v tomto výzkumu.

Pro budoucí výzkum, by kromě většího počtu respondentů, bylo vhodné zajistit větší rozmanitost vzorku například v souvislosti s věkem, kdy by se mohlo zjišťovat, zda různé

věkové kategorie vnímají spravedlnost a pocity viny jinak. Větší rozmanitost by byla užitečná i v souvislosti s druhem trestného činu, v tomto případě bychom se mohli zabývat tím, jak se vnímání spravedlnosti a pocitů viny liší u člověka, který spáchal menší krádež, nebo spáchal vraždu.

Přestože má v souboru zastoupena obě pohlaví, tak jejich zastoupení není rovnoměrné, podle mého názoru by bylo lepší mít rovnoměrnější zastoupení u obou pohlaví, což by také mohlo otevřít možnosti novým výzkumným otázkám. Například, zda se vnímání spravedlnosti a pocitů viny nějak liší u obou pohlaví.

Limitem pro tuto práci může být také to, že se respondenti nesevěřili se všemi pocity, které se jim v souvislosti s vězením honily hlavou, také se mohlo stát, že některé důležité informace opomněli.

Omezením tohoto výzkumu, může být také má nezkušenost s vedením interview a následnou analýzou dat, je možné, že mi unikla některá fakta a souvislosti, která by zkušenému oku neunikla.

13.2 Praktické přínosy

Tento výzkum by mohl mít praktický přínos pro jedince, kteří se s vězni nebo propuštěnými vězni denně setkávají nebo s nimi pracují. Například vězeňskému psychologovi může pomoci lépe porozumět tomu, jak vězni, popřípadě propuštění vězni prožívají pocit viny nebo se při práci s nimi zaměřit na vnímání spravedlnosti a nespravedlnosti. Praktický přínos může mít i pro pracovníky probační a mediační služby, kterým přiblíží, s čím se jedinci potýkají ve vězení i po propuštění.

Také si myslím, že můj výzkum alespoň částečně doplňuje výzkumy na toto téma v České republice.

Určitý přínos mohla mít tato práce také pro respondenty, kteří mohli sdílet své zkušenosti a svěřit se s tím jaké to ve vězení bylo.

Práce měla důležitý přínos také pro mě, z osobních důvodů jsem chtěla zjistit, co obnáší život ve vězení, a co vězni prožívají. Myslím si, že v tomto ohledu jsem si alespoň částečně odpověděla, na své otázky.

14 ZÁVĚR

V tomto výzkumu jsem se zabývala tím, jak propuštění vězni vnímají spravedlnost a pocity viny. Nejdůležitější výsledky, které z tohoto výzkumu vyplynuly jsou následující:

- Propuštěným vězňům se po zkušenosti s vězením a soudním procesem změnilo vnímání spravedlnosti – mají teď větší tendence vnímat život kolem sebe více nespravedlivě.
- Pocity viny se u propuštěných vězňů objevují velmi často, a to zejména vůči rodině a přátelům nebo vůči sobě, méně často se pak objevují vůči trestnému činu a oběti trestného činu.
- Faktory, které ovlivňují vnímání spravedlnosti u propuštěných vězňů jsou nespravedlivá délka trestu, nespravedlivý soudní proces, životní příběhy ostatních spoluvězňů a tragické události v životě jedince.
- Významnými faktory pocitu viny vůči rodině u propuštěných vězňů jsou délka pobytu ve vězení a starost o finanční situaci rodiny. Tyto faktory ovlivňují vinu tak, že jedinec pociťuje větší vinu, pokud ve vězení musí zůstat delší časové období a zamešká více důležitých milníků rodiny, nebo to byl on, kdo rodinu finančně zajišťoval.
- Důležité faktory pocitu viny vůči trestnému činu a oběti trestného činu u propuštěných vězňů jsou (ne)úmyslnost a důvody spáchání trestného činu. Ovlivňují vinu tak, že větší pocit viny bude prožívat jedinec, který neměl v úmyslu někoho poškodit a nižší pocity viny pokud ho ke spáchání vedly důvody, které si obhájil jako správné popřípadě ho k činu donutila situace.
- Nejdůležitějšími faktory, které pomáhají jedinci překonat život ve vězení, ale také život po propuštění, jsou rodina, práce a víra.

15 SOUHRN

Tato práce se zabývá vnímáním spravedlnosti u vězňů a prožíváním pocitu viny. V první kapitole teoretické části této práce se zabýváme zejména spravedlností a vírou ve spravedlivý svět. Spravedlnost je velmi důležitá v každodenním životě jedince. Podle Lerner (2003) má spravedlnost vliv na myšlení, chování i emoce. Vzniklo mnoho teorií, které se snaží vysvětlit, co to spravedlnost je, mezi nejdůležitější patří teorie sociální výměny zdrojů, podle které spravedlnost dopomáhá k osobnímu zisku (Walster & Walster & Berscheid, 1973). Vzniklo také mnoho výzkumů zabývajících se nespravedlností Lovaš (1995).

Víra ve spravedlivý svět vznikla v 60. letech 20. století. Předpokládá, že lidé mají tendenci věřit, že svět je spravedlivé místo, kde každý dostane, co si zaslouží (Lerner, 1980). Tato víra je brána jako druh attachmentu, která jedincům pomáhá dávat světu řád a stabilitu (Lerner & Miller, 1978). Víra ve spravedlivý svět má u dospělého charakter stabilní osobní dispozice, ale mění se vlivem vývojových etap (Dalbert, 2001). V pozdějších letech Dalbertová (1999) rozdělila víru ve spravedlivý svět na osobní, díky které jedinec interpretuje události jako spravedlivé, a obecnou, která určuje, jak jedinec pohlíží na okolní svět. Hlavní funkcí víry ve spravedlivý svět je, že má pozitivní vliv na duševní zdraví, na důvěru v budoucnost a výkonové chování (Dalbert, 2001). Pro vězně má víra ve spravedlivý svět tři funkce, mají díky ní méně kázeňských přestupků, události v životě popisují jako spravedlivější, což může mít za následek více pocitů viny, dále mají lepší vyhlídky do budoucna (Dalbert, 2005). Kromě víry ve spravedlivý svět, existuje také víra v nespravedlivý svět, která u vězňů funguje jako strategie, díky níž se vypořádávají se špatným svědomím (Dalbert, Lipkus, Sallay & Goch, 2001).

V další části teoretické práce se věnujeme pocitu viny, tento pocit se dostavuje zejména, když je člověk přesvědčen, že udělal něco špatného, kvůli čemu trpí výčitkami a očekává, že přijde trest (Hartl, 2010). V této části práce se věnujeme pocitu viny z teologického, filozofického, právního a psychologického hlediska.

Z právního hlediska vina souvisí s trestem. Pachatel je vinný, když poruší zákon, kterým se daná společnost řídí. Podle toho jaká je závažnost trestného činu, který jedinec spáchal, mu je udělen trest (Vodáková, 1995, in Kocvrlichová, 2005). Trest odnětí svobody

má za účel ochranu společnosti, zabránění páchaní trestné činnosti, převýchovu a odstranění potenciálních pachatelů (Samešová, 2006).

V závěru teoretické části jsou popsány relevantní výzkumy pro tuto práci na základě kterých byl stanoven cíl výzkumu a výzkumné otázky. V této práci jsem se zaměřila na problematiku vězňů a propuštěných vězňů.

Hlavním cílem této práce bylo zjistit to, jak propuštění vězni vnímají spravedlnost a pocity viny. Zároveň jsem zjišťovala, které faktory u propuštěných vězňů ovlivnily vnímání spravedlnosti, a jaké faktory mohou ovlivnit míru v jaké respondenti pociťují vinu. Dalším cílem výzkumu bylo zmapovat, co vězňům pomáhalo překonat život ve vězení, a co jim pomohlo po propuštění, při snaze o znovu začlenění do společnosti. K realizaci výzkumu jsem použila kvalitativní přístup. Pro analýzu dat jsem zvolila metodu interpretativní fenomenologické analýzy, neboli přístup IPA, která napomáhá k lepšímu porozumění zkušenosti, kterou respondenti prožili. Data byla získána pomocí polostrukturovaného interview, aby bylo možné popřípadě doplnit nebo změnit znění otázek. Otázky byly rozděleny do pěti okruhů: život po propuštění, život ve vězení, víra ve spravedlivý svět, pocity viny a život před vězením. Respondenti byli do výzkumu vybráni pomocí záměrného výběru metodou sněžové koule. Nakonec se výzkumu účastnili čtyři respondenti (z toho jedna žena) ve věku 33–57 let, kteří prožili nějaký čas ve vězení a byli se mnou ochotni o tuto zkušenost podělit.

Výzkum ukázal, že respondenti mají od zkušenosti s vězením a celým soudním procesem tendenci vnímat svět spíše nespravedlivě. Respondenti uvedli, že za změnu vnímání může délka pobytu ve vězení, ke které byli odsouzeni, nespravedlivý soudní proces, životní příběhy jejich spoluvězňů a nějaká tragická událost, která se jim v životě přihodila. Pocity viny respondenti nejčastěji prožívali vůči své rodině, vůči sobě, méně často pak vůči obětem trestného činu. Větší pocity viny respondenti pociťovali, pokud před tím finančně zajišťovali rodinu. Větší pocity viny také měli, čím více důležitých momentů s rodinou zanedbali. Vůči obětem trestného činu pociťovali respondenti větší vinu, pokud trestný čin páchali nevědomě, menší pocity viny měli, když je k činu donutila situace.

Výzkum je limitován zejména malým souborem, malou rozmanitostí, nerovnoměrným zastoupením obou pohlaví a mou nezkušeností.

Přesto výzkum může posloužit vězeňským psychologům nebo pracovníkům probační a mediační služby.

LITERATURA

- Benesch, H., Saalfeld, H. von, & Saalfeld, K. von. (2001). *Encyklopedický atlas psychologie*. Praha: Lidové noviny.
- Bulman, R. J., & Wortman, C. B. (1977). Attributions of blame and coping in the “real world”: Severe accident victims react to their lot. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(5), 351–363. doi:10.1037/0022-3514.35.5.351
- Bureš, J. (2015). *Právo vězně na stížnost v rámci jeho resocializace*. (Diplomová práce). Získáno z Theses.
- Čermák, I., Řiháček, T. & Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Dalajka, J. (2008). Možné přístupy ke zkoumání spravedlnosti v psychologii. *Československá psychologie*. 52, 468-479.
- Dalajka, J. (2010). *Spravedlnost u patnáctiletých: víra ve spravedlivý svět, metoda a souvislosti*. (Disertační práce). Získáno 15. března z Theses.
- Dalajka, J., Širůček, J. (2010). Víra ve spravedlivý svět, psychosociální zátěž a depresivita v adolescenci: mediační model. *E-psychologie* [online]. 4 (1), 1-15.
- Dalbert, C. (1997). Coping with an unjust fate: The case of structural unemployment. *Social Justice Research*, 10(2), 175–189. doi:10.1007/bf02683311
- Dalbert, C. (1999). The World is More Just for Me than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale's Validity. *Social Justice Research*. 12(2), 79-98. doi:10.1023/a:1022091609047
- Dalbert, C. (2001). *The justice motive as a personal resource: Dealing with challenges and critical life events*. New York: Springer Science & Business Media.
- Dalbert, C. (2002). Beliefs in a Just World as a Buffer Against Anger. *Social Justice Research*, 15(2), 123–145. doi:10.1023/a:1019919822628
- Dalbert, C., & Filke, E. (2007). *Belief in a Personal Just World, Justice Judgments, and Their Functions for Prisoners*. *Criminal Justice and Behavior*, 34(11), 1516–1527. doi:10.1177/0093854807306835
- Dalbert, C., Lipkus, I., Sallay, H., & Goch, I. (2001). A just and an unjust world: structure and validity of different world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 30(4), 561–577. doi:10.1016/s0191-8869(00)00055-6
- Dalbert, C., & Maes, J. (2002). *Belief in a just world as a personal resource in school*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511499975.020>

- Drahoňovský, J. (2015). *Pobyt ve vězení z pohledu vězňů*. (Rigorózní práce). Získáno 29. března 2021 z Theses.
- Ďuroška, T. (2004): Viera a spravodlivosť. *Československá psychologie*, 48, 330-350.
- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Fox, S., & Leicht, S. (2005). *The association between the offender–victim relationship, severity of offence and attribution of blame in mentally disordered offenders. Psychology, Crime & Law*, 11(3), 255–264. doi:10.1080/10683160410001672419
- Frankl, V. E. (1998). *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta.
- Frankl, V. E. (1999). *Teorie a terapie neuróz*. Praha: Grada.
- Freud, A. (2006). *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál.
- Freud, S. (1998). *Nespokojenost v kultuře*. Praha: Hynek.
- Freud, S. (1990). *O člověku a kultuře*. Praha: Odeon.
- Fromm, E. (1997). *Člověk a psychoanalýza*. Praha: Aurora.
- Furnham, A. (1993). *Just World Beliefs in Twelve Societies. The Journal of Social Psychology*, 133(3), 317–329. doi:10.1080/00224545.1993.9712149
- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and individual differences*, 34(5), 795-817.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Haluzová, S., Blanda, R. (2009). Při práci utíká trest rychleji. *České vězeňství*, 2, 13-19.
- Jaspers, K. (2006). *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Academia.
- Jiang, F., Yue, X., Lu, S., Yu, G., & Zhu, F. (2015). How Belief in a Just World Benefits Mental Health: The Effects of Optimism and Gratitude. *Social Indicators Research*, 126(1), 411–423. doi:10.1007/s11205-015-0877-x
- Jung, C. G. (1995). *Člověk a duše*. Praha: Academia.
- Khan, U., & Dhar, R. (2007). Where there is a way, is there a will? the effect of future choices on self-control. *Journal of Experimental Psychology*, 136(2), 277. Získáno 17. března 2021 z <https://www.proquest.com/scholarly-journals/where-there-is-way-will-effect-future-choices-on/docview/213801437/se-2?accountid=16730>
- Kocvrlichová, M. (2005). *Vina*. Praha: Triton.
- Kratochvíl, V. (2012). *Trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C.H. Beck.
- Kubany, E. S., & Watson, S. B. (2003). Guilt: Elaboration of a multidimensional model. *The Psychological Record*, 53(1), 51-90. Získáno 23. března 2021 z <https://www.proquest.com/scholarly-journals/guilt-elaboration-multidimensional-model/docview/212760214/se-2?accountid=16730>

- Labbok, M. (2008). Exploration of Guilt Among Mothers Who Do Not Breastfeed: The Physician's Role. *Journal of Human Lactation*, 24(1), 80–84. <https://doi.org/10.1177/0890334407312002>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Lench, H. C., & Chang, E. S. (2007). Belief in an Unjust World: When Beliefs in a Just World Fail. *Journal of Personality Assessment*, 89(2), 126–135. doi:10.1080/00223890701468477
- Lerner, M. J. (1965). Evaluation of performance as a function of performer's reward and attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1(4), 355.
- Lerner, M. J. (1980). The belief in a just world. In *The Belief in a just World* (pp. 9-30). Springer, Boston, MA.
- Lerner, M. J. (1998). The Two Forms of Belief in a Just World. *Critical Issues in Social Justice*, 247–269. doi:10.1007/978-1-4757-6418-5_13
- Lerner, M. J. (2003). The Justice Motive: Where Social Psychologists Found It, How they Lost It, and Why They May Not Find It Again. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 388–399. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0704_10
- Lerner, M. J., & Miller, D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85(5), 1030–1051. doi:10.1037/0033-2909.85.5.1030
- Lerner, M. J., & Simmons, C. H. (1966). Observer's reaction to the "innocent victim": Compassion or rejection? *Journal of Personality and social Psychology*, 4(2), 203.
- Lipkus, I. M., Dalbert, C., & Siegler, I. C. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus for others: implications for psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 666-677.
- Lovaš, L. (1995). Nespravodlivosť v interpersonálných vzťahoch. *Československá psychologie*. 39, 203-212.
- Majerová, P. (2010). *Vnímání viny odsouzených k trestu odnětí svobody*. (Diplomová práce). Získáno 24. března 2021 z <https://dspace.cuni.cz/>
- Mäsiarová, L. (2019). *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky*. Získáno 29. března 2021 z <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/>
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

- Montada, L. (1998). Belief in a Just World: A Hybrid of Justice Motive and Self-Interest? *Critical Issues in Social Justice*, 217–246. doi:10.1007/978-1-4757-6418-5_12
- Murray, J. D., Spadafore, J. A., & McIntosh, W. D. (2005). Belief in a Just World and Social Perception: Evidence for Automatic Activation. *The Journal of Social Psychology*, 145(1), 35–48. doi:10.3200/socp.145.1.35-48
- Němec, J. (Ed.). (1992). *Bolest a naděje: deset esejí o osobním zranění*. Praha: Vyšehrad.
- Otto, K., & Dalbert, C. (2005). Belief in a just world and its functions for young prisoners. *Journal of Research in Personality*, 39(6), 559–573. doi:10.1016/j.jrp.2005.01.004
- Polišenská, V., Borovanská, M., Koubalíková, S., Bláhová, T. (2016). Psychologické aspekty reintegrace a resocializace pachatelů do společnosti. *Československá psychologie*, 60(4), 400-413.
- Praško, J. (2003). *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. Praha: Portál.
- Rawls, J. (1995). *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing.
- Rahner, K., & Vorgrimler, H. (2009). *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad.
- Römelt, J. (2004). Potíže s pocitem viny. *Teologické texty*, 4. Získáno 15. března 2021 z <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Potize-s-pocitem-viny.html>
- Sociologická encyklopedie. (2020). *Vina*. Získáno 10. března 2021 z [Vina – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](https://encyklopedie.cas.cz)
- Sociologická encyklopedie. (2020). *Svědění*. Získáno 10. března 2021 z <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sv%C4%9Bdom%C3%AD>
- Samešová, E., (2006). *Vina a trest z pohledu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody*. (Diplomová práce). Získáno 27. února 2021 z Theses.
- Skitka, L. J. (2003). Of Different Minds: An Accessible Identity Model of Justice Reasoning. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 286–297. doi:10.1207/s15327957pspr0704_02
- Staňková, T. (2016). *Postoj k trestu v České republice a Dánsku: Role víry ve spravedlivý svět*. (Rigorózní práce). Získáno 25. února 2021 z Theses.
- Sutton, R. M., & Winnard, E. J. (2007). Looking ahead through lenses of justice: The relevance of just-world beliefs to intentions and confidence in the future. *British Journal of Social Psychology*, 46(3), 649–666. doi:10.1348/014466606x166220
- Španihelová, M. (2010). *Trest odnětí svobody – psychologické a právní aspekty*. (Diplomová práce). Získáno 29. března 2021 z <https://is.muni.cz/th/s67no/>
- Tomášek, J. (2010). *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada.

- Tournier, P. (1995). *Vina*. Praha: Návrat domů.
- Tyler, T. R. (1994). Psychological models of the justice motive: Antecedents of distributive and procedural justice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(5), 850–863. doi:10.1037/0022-3514.67.5.850
- Walster, E., Berscheid, E., & Walster, G. W. (1973). New directions in equity research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25(2), 151–176. <https://doi.org/10.1037/h0033967>
- Weber, H., & Mádr, O. (1998). *Všeobecná morální teologie*. Praha: Zvon.
- Zákon 40/2009 Sb., Ukládání a výkon jednotlivých trestů (trestní zákon). 2009. Získáno 24. března 2021 z <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-1-hlava-5-dil-2-oddil-5-paragraf-56?full=1>

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Český abstrakt bakalářské diplomové práce
2. Anglický abstrakt bakalářské diplomové práce
3. Struktura interview
4. Ukázka analýzy dat
5. Přepis interview

Příloha č. 1: Český abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vnímání spravedlivého světa a pocity viny u vězňů

Autor práce: Bára Šamanová

Vedoucí práce: Mgr. Erika Lipková

Počet stran a znaků: 55 (109796)

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 71

Abstrakt (800–1200 zn.):

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak propuštění vězni vnímají spravedlnost a prožívají pocity viny, a zda se toto vnímání změnilo pobytem ve vězení. Dále jaké faktory za tuto změnu můžou. Výzkum byl proveden kvalitativní metodou. Zpracování dat proběhlo pomocí přístupu IPA. Metodou sběru dat bylo polostrukturované interview, kterého se účastnili čtyři respondenti, kteří prožili nějaký čas ve vězení. Bylo zjištěno, že respondenti po pobytu ve vězení začali události kolem nich vnímat spíše nespravedlivě. Respondenti uvedli, že za změnu vnímání může délka pobytu ve vězení, nespravedlivý soudní proces, životní příběhy jejich spoluvězňů a nějaká tragická událost, která se jim v životě přihodila. Pocity viny respondenti nejčastěji prožívali vůči své rodině, vůči sobě, méně často pak vůči obětem trestného činu. Větší pocity viny respondenti pociťovali, pokud před tím finančně zajišťovali rodinu, dále větší pocity viny měli, čím více důležitých momentů s rodinou zanedbali. Vůči obětem trestného činu pociťovali respondenti větší vinu pokud trestný čin páchali nevědomě, menší vinu, pokud je k tomu přiměla situace.

Klíčová slova: BJW, vina, vězni, spravedlnost, nespravedlnost

Příloha č. 2: Anglický abstrakt diplomové práce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Perception of just world and the feeling of guilt of prisoners

Author: Bára Šamanová

Supervisor: Mgr. Erika Lipková

Number of pages and characters: 55 (109796)

Number of appendices: 5

Number of references: 71

Abstract (800–1200 characters):

The aim of the bachelor thesis was to find out how the prisoners perceive justice and experience feelings of guilt, and whether this perception changed by staying in prison. In addition, which factors caused the changes. The research was conducted by using qualitative methodology. The data were processed by using IPA. The method of data collection was the semi-structured interview, whose participants were four respondents, who spend some time in prison. The thesis proved that respondents started to perceive events around them rather unfairly after their stay in prison. The reason behind the respondents' change of perception were the length of stay in prison, unjust trial, life stories of their inmates and some kind of tragic event, which occurred in their lives. In most cases, respondents felt guilty towards their families or towards themselves, and less often towards the crime victims. Respondents' feeling of guilt was higher in case they secured their family financially before. Furthermore, the feeling of guilt intensified by the higher number of neglected significant moments with their family. Respondents felt more guilty towards the crime victims when they committed the crime unconsciously; less guilty when the situation made them do so.

Key words: BJW, guilt, prisoners, justice, injustice

Příloha č. 3: Struktura interview

Struktura rozhovoru

Věk:

Vzdělání:

Pohlaví:

Život po propuštění z vězení

1. Jak je to dlouho od Vašeho propuštění?
2. Jak byste popsal Váš život potom, co jste opustil vězení?
3. Kde pracujete, co děláte?
4. Jak trávíte volný čas?
5. Máte děti, vztah a měl jste je už před vězením nebo až teď?
6. Co jste udělal jako první když jste opustil vězení?

Čas ve vězení

7. Za jaký čin jste byl odsouzen?
8. Na jak dlouho jste byl odsouzen?
 - Byl jste propuštěn na podmínku?
9. Kolikrát jste byl ve vězení (jednou nebo recidiva)?
 - Dohromady jste tedy ve vězení strávil jaký čas?
10. Jak jste to ve vězení zvládal?
11. Měl jste ve vězení nějaké kázeňské přestupky?
 - Za co byly?
12. Jak jste ve vězení trávil čas?
13. Jak jste vycházel se spoluvězni?
14. Jak jste vycházel s dozorci?

BJW

15. Jaký máte názor na spravedlnost ve světě?
16. Jaký máte názor na nespravedlnost ve světě?
17. Jak vnímáte spravedlnost ve Vašem životě?
18. Jak vnímáte nespravedlnost ve Vašem životě?
19. Jakou situaci ze svého života si vybavíte, když se řekne spravedlnost?

20. Jakou situaci ze svého života si vybavíte, když se řekne nespravedlnost?
21. Jak vnímáte spravedlnost v kontextu činu, který jste spáchal a jeho rozsudku?
22. Vnímáte, že Váš postoj k spravedlnosti a nespravedlnosti byl formován Vaší výchovou?

Pocity viny

23. Jaké pocity jste prožíval, když jste spáchal trestný čin?
24. Jaké pocity jste měl, když jste se dostal do vězení?
25. Jaké pocity ohledně trestného činu vnímáte teď s odstupem času?
 - Udělal byste to znovu?
26. Jaké pocity ohledně pobytu ve vězení prožíváte teď s odstupem času?
27. Lze říct, že cítíte lítost/vinu?

Život před vězením

28. Co všechno se podle Vás podílelo na tom, že jste se dostal do vězení?
29. Jak jste žil před tím než jste se do vězení dostal?
30. Jak jste vyrůstal?
 - Byl ve vězení někdo z rodiny? Myslíte, že Vás to ovlivnilo (jak, proč)?
 - Jaké byly vaše studentská léta?
31. Jaký rozdíl vnímáte mezi Vaším životem před uvězněním a teď potom, co jste vězení opustil?
32. Jaké zkušenosti Vám dalo vězení?
33. Na závěr se ještě zeptám, jestli je něco, co v rozhovoru nezaznělo a co považujete za důležité říct?

Příloha č. 4: Ukázka analýzy dat

Text	Moje myšlenky	Kódy
Co jsem udělala? Tak já jsem dostala fax, a já jsem pracovala ve věznici na pile, docela těžkou práci jsem dělala, ale byla to taková letenka domů.	Byla pro ni velmi důležitá práce, pomohla ji dostat se ven.	Potřeba práce
Takže co jsem udělala? Zavolala jsem synovi a ten pro mě přijel. A přivezl mě domů, a tady na mě všichni čekali, udělali mi takový uvítací ceremoniál. Měla jsem tu chlebičky, dorty, kytky.	Dobré přijetí rodinou.	Potřeba rodiny
A chtělo se mi strašně spát, takže lehnout si do své postele a pořádně se vyspat. Pohrát si s pejsky, ale hlavně spát. Byla jsem strašně unavená.	Velká únava	
... A bylo to moc emocí a taky to byla cesta daleká než jsme dojeli domů... Ale bylo to hrozně krásné nejkrásnější pocit... Po narození syna. Bylo to užasne. A ten první tejdén jsem teda opravdu spala a spala a spala... Tam to moc nešlo...	Propuštění = velmi silný zážitek.	Pocity po propuštění
Protože na pokoji nás bylo 12-13, tam prostě nešlo moc dobře spát. A každá ženská byla jiná, hlavně tam byly fetáčky, tak si představte, jak to tam vypadá, holky na dojezdech. Já jsem to v životě neviděla a setkala jsem se tam s takovýma lidma poprvé, no to byly šoky... šoky... A za celých pět let jsem nepotkala nikoho s těch lidí co jsem potkala tam. Opravdu ne prostě tam ty vlachyně a různí lidi co jsem potkala tam jsem v životě nepotkala, ani před odsouzením ani teď... A ani po tom netoužím.	Popisuje život ve vězení a spoluvězeňkyně, setkat se s některými pro ni byl šok. Drogy ve vězení?	Život ve vězení Drogy
Já budu pro vás až moc hodná protože já žiju spokojeně a klidně. Akorát problém je to, že těm svým dřívějším známým se straním a žiju spíš v tom úzkém rodinném kruhu a pro ně no. A samozřejmě za to, že jsem se tam dostala se dost stydím, protože s toho plynou další věci dluhy atd... Který prostě teďka splácím.	Vyhýbání se lidem? Raději se věnuje rodině. Pocity studu. Zadlužení se.	Potřeba rodiny Pocity po propuštění Finanční problémy

Příloha č. 5: Přepis interview

Struktura rozhovoru

Věk:

Vzdělání: Tři lety obor s výučním listem karosář/ automechanik

Pohlaví: Muž

Život po propuštění z vězení

1. Jak je to dlouho od Vašeho propuštění?

Dneska máme osmnáctého... za tři dny to bude rok.

2. Jak byste popsal Váš život potom, co jste opustil vězení?

Vrátil jsem se domů a díky tomu že mám hodně přátel a známých, tak jsem se relativně rychle zapojil. Dostal jsem hned práci, dobrou práci da se říct. Díky tomu že mě ti lidi znají a věří mi, tak jsem dostal relativně pozici, na kterou bych se asi normálně s trestním rejstříkem nedostal... asi takhle. Dostal jsem služební auto jo? Seženou mi finance... jo finance nejsou problém, ale jenom díky tomu že vlastně ten můj šéf je můj dlouholetý kamarád, tak mi chtěl jakoby pomoci. Jinak bych to asi tak snadný neměl.

3. Kde pracujete, co děláte?

Pracuji pro velký značkový autoservis. Dělán vlastně pro dvě firmy a dělám tam vlastně jakoby přijímacího technika a vedoucího servisu.

4. Jak trávíte volný čas?

Dřív jsem hodně sportoval, teď momentálně kvůli dané situaci sportovat nemůžu, takže většinou jsem hodně v práci a věnuji se dětem. Jo snažím se věnovat dětem, to co jsem ztratil, tak se snažím jakoby dohnat.

5. Máte děti, vztah a měl jste je už před vězením nebo až teď?

Vztah nemám ale děti mám z přechozího vztahu.

6. Co jste udělal jako první když jste opustil vězení?

Co jsem udělal jako první když jsem opustil vězení? No šel jsem navštívit rodiče. Vyzvedl mě kamarád a odvez mě domu. Navštívil jsem rodiče, sešel jsem se s pár přáteli, kteří mi tam pomáhali a vlastně druhý nebo třetí den už jsem díky tomu nastoupil do práce. Takže mě lanařili, abych nebyl doma a od ty doby jsem furt v práci.

Čas ve vězení

7. Za jaký čin jste byl odsouzen?

Byl jsem odsouzen za násilný trestný čin a za vydírání. Protože to bylo takové složitější, dřív jsem pracoval jako obchodník, to znamená, že jsem jezdil po zákaznicích nabízel zboží a prodával různé kontrakty, smlouvy a tak. Přišel jsem k jednomu zákazníkovi který byl můj kamarád a on prodával zrovna velké nákladní auto, aby ušetřili, tak napsal nižší fakturu a přepsal auto na cizince, kteří si pro něj jeli a poslali mu nějakou zálohu, fakturu a na místě mu měli doplatit peníze jakoby černé, bokem. Přijeli peníze mu nechtěli zaplatit vzali mu doklady, že je auto jejich a chtěli odjet. V tom jsem se tam naskytl já ještě s jedním kamarádem, začali jsme se nějak dohadovat a poprali jsme se. Dá se říct že jsme je zmlátili... normálně surově jsme je zmlátili. Začalo to úplně nevině chtěli jsme po nich ať vrátí ty doklady nebo ať doplatí ty peníze co měli, dát co bylo domluveno a podloženo těmi smskami a tím kontraktem. No a oni že ne, nějaký výmluvy, začali být ostří a napadli nás a my jsem se prostě začali rvát no takhle to dopadlo. U soudu na to nebrali zřetel nebrali zřetel ani na ty smsky, nic prostě jsem použili násilí na získání těch peněz nebo dokladů, takže nám dali vydírání a ublížení na zdraví. Dostal jsem vlastně pět let s dvou třetinovým paragrafem. Takže jsem tam byl nějaké tři roky a osm měsíců. Pak mě pustili za dobré chování ven. Takže teď jsem v podmínce venku.

8. Na jak dlouho jste byl odsouzen?

- Byl jste propuštěn na podmínku?

9. Kolikrát jste byl ve vězení (jednou nebo recidiva)?

To bylo moje první odsouzení, můj první škrálop, nikdy jsem nic neměl ani podmínku ani jsem nebyl nijak vyšetřován nebo něco takového... nic. A ještě u toho incidentu jsem dal jednu facku, akorát ten pán ten poškozený stál u toho návěsu a jak se bouchl do toho návěsu, tak si roztrhl hlavu, měl tam asi šest nebo sedm stehů. To byla špatná souhra náhod.

- Dohromady jste tedy ve vězení strávil jaký čas?

10. Jak jste to ve vězení zvládal?

Tím, když to řeknu, že jsem většího věku, tak jsem to neměl tak těžký jako ostatní lidi. Nejvíc mi asi chyběla rodina. To odloučení od rodiny od dětí, to mi chybělo hodně. Vždycky jsem se snažil dětem dávat správný příklad a tímhle tím jsem to teda dost zhatil. Kdo je rád když řekne, že jeho táta byl ve vězení? To není nic extra. Jinak

jako zázemí... V tom vězení je problém první rok. Ten je těžkej, ale pak se dá říct, že si člověk zvykne. Naučí se v tom chodit obšlápne si to, aby to měl v kuchyni lepší, aby měl aby měl ve skladu lepší věci. A pak už dá se říct proplovává, takže ten první rok je těžký zbytek už asi ne.

11. Měl jste ve vězení nějaké kázeňské přestupky?

Ne nemíval jsem žádné kázeňské přestupky, nejsem konfliktní typ. Nebo málokdy. A problémy se da říct... měl jsem, nemůžu říct že jsem neměl, protože jsem zásadně proti drogám a prostě mam tendence se pořád zastávat těch slabších jo? Takže to je moje chyba, protože těch slabších kusu se na mě nabalovalo, aby to v tom trestu měli jakoby snazší, tak se za mě schovávali. Ale uměl jsem z toho vždycky vyjít tak, abych neměl konflikt. Žádný přestupek nic, ale ty drogy mi tam teda vadily, bylo jich tam hodně a já je prostě nemám rád. Dělal jsem tam barákového, což znamená že jsem byl nápomocný vychovateli provozu toho oddílu. A ti kluci kteří neměli problémy a nedělali problémy tak to měli vždycky snazší všude.

Doplňující otázka: Už jste asi druhy co mi to říká, takže ty drogy tam byly běžné?

Ano drogy jsou tam běžné, já jsem neviděl tolik drog venku, co jsem viděl vevnitř. Prostě všechno blbě, je tam toho mraky.

12. Jak jste ve vězení trávil čas?

Já jsem hodně pracoval, já jsem tam dělal jakoby na opravě v garážích a opravoval jsem auta. Takže byl jsem tam dlouho, o víkendu jsem tam sekal trávu, tím pádem mi ten čas utíkal. O víkendu mě pouštěli abych kolem věznice sekal trávu, měl jsem volný pohyb. A přes týden jsem tam opravoval auta, jak vězeňské tak mimo vězeňské, takže i jejich soukromé. Měl jsem to relativně dobré. Až nadstandartní bych řekl na tyhle podmínky, ale pořád to bylo vězení že jo?

Doplňující otázka: A nějaký volný čas jste tam měl?

Nějaký volný čas jsem tam měl, ale to většinou že jsem si třeba s klukama, co jsme byli spolu zavření na cele, tak jsme zahráli karty nebo něco, občas nějaká televize. Snažil jsem se tam trošku cvičit, ale moc to nešlo protože když jste jakoby násilník, tak ze začátku nemůžete chodit cvičit, to je jenom pro drogově závislý a tokové, jako aby je zaměstnali, ale jako násilník nemůžete. Takže až po nějaké době až, tam jsou vlastně diferenční skupiny když nastupujete mate dvojku, když dostanete kázeňský přestupek jdete o skupinu výš a když odměny a fungujete, tak vám dají první diferenční skupinu a s tou už pak můžete chodit cvičit. Ale jsou tam lidi kteří tam

jsou po druhé po třetí a přesně ví jak v tom mají chodit a mají to jakoby daleko snazší. Takže když řeknu blbě... je tam nějaký cigán který je tam po pátý po šestý a umí v tom tak chodit, že proplouvá jako kdyby nic. Protože už to zná no. Není to pro něj trest.

13. Jak jste vycházel se spoluvězni?

Vycházel jsem s nimi relativně dobře je pár lidí kteří se prostě nesnesou problém je v tom, že když narazíte na člověka venku který vám je nesympatický a s kterým se nemůžete vystát... někteří lidé jsou prostě takoví, tak venku se mu vyhnete seberete se a jedete pryč. Jenomže tam se potkáváte, jste denně spolu a občas to vygraduje do nějakého konfliktu. Jo? Občas to tak je ale tam se mu nevyhnete, tam mu neutečete nemate kam. Jo, snažíte se mu vyhýbat, nejdete na televizi s ním. Když vám je někdo nesympatický, tak se mu vyhýbáte že jo? Byli tam lidi kteří se nekoupali, prostě smrděli, tak se jim snažíte vyhýbat. Nejde to vždycky no.

14. Jak jste vycházel s dozorci?

S dozorci, tím, že jsem tam opravoval ty auta, tak jsem s nimi vycházel relativně dobře. A jsou takoví dozorci, co jsou normální v pohodě a tu práci tolik nežerou a u těch normálnějších lidí dá se říct že přimhouří oko, a pak jsou dozorci, kteří tu práci vyloženě žerou a pak chtějí škodit a to tak prostě je no. Už časem víte kdo zrovna slouží a řeknete si "jo ten je dobrý ten mě nechá" tak toho využijete a pak jsou lidi který to prostě žerou a dáváte si pozor.

BJW

15. Jaký máte názor na spravedlnost ve světě?

Myslím si že spravedlnost ve světě není... není vždycky jsem v ní věřil, myslel jsem si že ano, spravedlivý svět existuje, ale neexistuje, protože za to co jsem jako by udělal, ano udělal jsem něco špatně, ale určitě to není na to, aby člověku zničili celý život. Mam malé děti které mě pořádně neviděly čtyři roky když to přeženu. Práce, člověk celý život pracuje plťí daně nikdo... pak po vás chtěj psychologicky posudky, myslím si že ty psychologicky posudky měli dělat předtím, než někoho odsoudí ne potom. Aby bylo jasné jaká je historie, a co a jak, ale nikoho to nezajímalo. Vůbec nikdo neprošetřoval co se stalo, proč se to stalo... nic nikoho to nezajímalo. Když jsem byl u soudu tak jsem řekl: "Kdyby teď vedle mě znásilňovali malou holku, tak budu dělat že to nevidím". Protože když tam přijdu za tím člověkem, zastanu se jí, porvu se a mohl bych jít za to do vězení, protože to je vlastně to samý že jo? Můžu

toho násilníka blbě praštit, on blbě spadne a mě ještě odsoudí? Za to že jsem šel někomu pomoci? Teď z odstupem času už to nevidím takhle. Samozřejmě, že kdybych viděl někoho v nesnázích, tak tam jdu a pomůžu mu, i za tu cenu, že bych se měl dostat zpátky do vězení. Ale budu opatrnější protože vím, že by se to mohlo stát. Není to takové jako předtím, že prostě jsem viděl nějaké bezpráví tak jsem tam běžel a hned to řešil. Dost mě to zbrzdilo a je to takové nepříjemné. Když vidíte, že to takhle je. A je tam spousta lidí kteří se tam dostali úplně za takovou prkotinu nebo blbost když to tak řeknu. A pak je tam spousta lidí kteří by se vůbec neměli dostat ven. A dostanou. Mam o tom prostě špatný mínění teďka. Celý ten systém ať je to policie nebo cokoliv, jak můžou sbírat body tak je jenom sbírají nikdo nekouká na nějakou historii děti, rodinu. Vůbec se k tomu nepřihlíží. Možná je to mým vzhledem, protože nemám stabilní vzhled jsem velký, celý život sportuji a vypadám jako grázl aspoň lidi mi to říkají, ale nejsem. Aspoň si to teda myslím, že nejsem. Smích... Ale asi když přijde k soudu člověk co celý život sportuje má sto čtyřicet kilo, obvod rukou kolem šedesáti centimetrů, tak to asi budí blbý dojem. Ale nemělo by se na to přihlížet mělo by se koukat na to jaký má ten člověk trestní rejstřík nebo jaký má záznamy, a ne že přijde velký chlap a oni si řeknou, že to je nějaký vymahač, vyděrač to je tutovka toho pošleme do basy.

Doplňující otázka: Takže myslíte že ten systém není spravedlivý?

To zase bych úplně neřekl, protože jsou věci které určitě zafungovaly, a bylo tam spousta lidí, kteří tam prostě patří. Tím že mam malý děti tak jsem obrovský vysazený na pedofily a takový ty lidi. A měl jsem tam pedofila, který dostal prostě čtyři roky jo? Zneužíval holčičku nebo dceru a dostane čtyři roky vězení? Dostane nějaký posudky tohle a oni ho za dva roky pustí ven. Tyhle věci prostě nefungují, takový člověk by se neměl dostat ven. Je to hrozný nepoměr a ještě k tomu, když se takový člověk dostane do vězení tak vy to vidíte ve zprávách a říkáte si: No tak oni mu tam ukážou. Nikdo mu nic neukáže protože se o tom mluvit nesmí, on všude tvrdí, že tam sedí za to že někde kradl a vy úplně náhodou se dozvíte že udělal tohle. A pak ho všichni chrání chodí k psychologce a nic se mu nestane, mají se líp než kdokoliv jiný jo? Je to takové smutné. Pak jsou tam kluci kteří jsou za řidičák a za tokové věci... dobře je to pitomost, měli si dávat pozor nebo něco nebo za rvačku kteří se někde poperou mezi lidmi a jedná se s nimi daleko hůř než třeba s pedofilem.

16. Jaký máte názor na nespravedlnost ve světě?

17. Jak vnímáte spravedlnost ve Vašem životě?

Tak život je takový jaký si ho člověk udělá, snažil jsem se, aby byl v pořádku. Já jsem vlastně ve ... fungoval docela dost. Měli jsem tady klub otevřený, diskotéku, teď samozřejmě nefrčí. Díky tomu těch kontaktu bylo opravdu spoustu. Pracoval jsem tam roky jako ochranka. Dá se říct že dělám vyhazovače po diskotékách dvacet let. A dvacet let jsem neměl žádný škraloup. Vždycky když už na něco došlo tak jsem nikomu neublížil na tolik, aby to dopadlo špatně. Nikdy si na mě nikdo nestěžoval a bylo to dobré. Protože jsem chtěl aby se ti lidi vraceli a aby ten klub fungoval. Člověk má vždycky pocit, že někde spravedlnost je a někde není. Někdo dělá třeba v práci víc než ten druhý a ten druhý má stejné peníze jako ten co pracuje daleko víc. Je to takové... nevím... ale tenhle trestný čin za který jsem byl ve vězení si myslím že není spravedlivý.

18. Jak vnímáte nespravedlnost ve Vašem životě?

19. Jakou situaci ze svého života si vybavíte, když se řekne spravedlnost?

20. Jakou situaci ze svého života si vybavíte, když se řekne nespravedlnost?

Hmm...to je docela těžké. Mě se toho v té hlavě promítá hodně. Takže můj trestný čin. Já jsem se soudil pět let jednou mě odsoudili, pak mě zprostil, pak jsem dostal podmínku ta rok běžela. Pak mi přišlo že se státní zástupce odvolal a pak mě teprve odsoudili. A vlastně od té doby co se stal ten trestný čin se nestalo vůbec nic a nikdo k tomu nepřihlédl. Že ani předtím ani potom za co mě odsoudili se nikdy nic nestalo a to беру jakoby nespravedlivě. A že mi ani neumožnili se dostat domů třeba na půlku že to byl až dvoutřetinový paragraf. Jako prvotrestanému. Mám toho hodně. Odloučení od těch dětí... ale už je to pryč a člověk si řekne že teď už to stejně nezmění. Celou dobu jsem se pokoušel o obnovu procesu a ještě pořád na tom pracuji. Ten člověk, kterému já jsem dal jakoby facku a rozbil si hlavu o ten přívěs, tak měl napsat nějaký dopis. V tom dopise bylo jak se to stalo, přiložil se ke spisu a požádalo se o obnovu procesu, ale ta soudkyně se tím vůbec nezabývala. Ani se s ním nepokusila spojit, proč ho poslal, jak ho napsal, nic. Tak to mi přijde taky takové nespravedlivé. Že ho mohla kontaktovat, protože co když je to opravdu celou dobu jinak a oni to neprozkoumají? To беру asi jako největší nespravedlnost. Protože to všechno se může stát, že se dostanete do vězení a tohle, ale když bojujete o svoji nevinu, abyste jí prokázal, já netvrdím, že jsem nevinný, já jsem se opravdu porval, ale mohl jsem ten trest opravdu zmírnit a nikdo mi neumožnil se za to porvat.

21. Jak vnímáte spravedlnost v kontextu činu, který jste spáchal a jeho rozsudku?

Zase když se na to podívám s druhé strany a řeknu si, kdyby to byl můj syn a jemu bylo ublíženo, tak bych samozřejmě pro toho druhého, který mu ublížil chtěl ten trest co nejvyšší. Co bych bral jako spravedlivý trest? Je to těžké ale věřím tomu, že kdyby mi dali do tří let trestu místo pěti a půlkový paragraf, což je rok a půl, tak by to bylo na poprvé dostačující. Já bych se dostal za rok a půl domu, ten návrat by byl daleko snazší. Ono se to nezdá, ale je to dlouho a ten svět se za ty roky změnil... lidi... všechno je jinak. Ten první rok je výchovný, tam si nic neušlápnete. Ten první rok je těžký, a než se v tom naučíte chodit tak si řeknete: pozor tam nechci, ale když už jste tam dlouho tak si tam zvyknete a mate se relativně dobře. Když to řeknu blbě tam máte úspěch když třeba dostanete ráno místo jednoho jogurtu dva, nebo když si v kuchyni obstaráte maso, mate tam kde na černo vařit a můžete si i uvařit. To je obrovský úspěch, to vás ten den potom hrozně baví. To je takové když prostě něco vykšeftujete nebo vyšmelíte. Tam je problém sehnat vajíčka, a když seženete vajíčka tak jste v sedmém nebi. A nic vás netíží, netíží vás že potřebujete zaplatit nájem, spoléháte všechno na druhé lidi, a ti lidé kteří tak jsou už podruhé nebo po několikáté to berou jako samozřejmost, že se o ně má někdo postarat, a když ne tak tam najdou někoho kdo někoho takového má a začnou ho pumpovat že jo? Nátlaky, vydírat tohle přijde tam kluk, který se venku zfetoval něco ukradl no a oni ho zavřeli a má doma maminku, která ho má ráda a stará se o něj a vůbec neví o tom že se stará o další tři čtyři cikány. A on vlastně nemá nic. A všichni dělají, že to nevidí.

22. Vnímáte, že Váš postoj k spravedlnosti a nespravedlnosti byl formován Vaší výchovou?

No měli jsem tam nějaké psychologické cvičení v base a řekli mi že... mam silný pud pro spravedlnost a že mam pořád tendenci někoho zachraňovat... tomu se nějak říká... mesiášský syndrom? Nebo něco takového. Určitě to tím je, jinak by to tak nebylo, neumím se starat jenom o sebe. Což je špatně, takže to je určitě problém který mi tam pomohl no.

Pocity viny

23. Jaké pocity jste prožíval, když jste spáchal trestný čin?

24. Jaké pocity jste měl, když jste se dostal do vězení?

Bylo to... Já jsem nastoupil sám, zabalil jsem si věci kamarád mě tam odvez, nechtělo se mi to tahat. Mě tam začali prohlížet, lustrvat říkat tohle nemůžete, tohle nemůžete vzal jsem si ty tašky jsem se tam pomalu tahal, na mě koukali všichni s těch

oken že přišel někdo nový. Zvláštní to bylo říkal jsem si „co mě asi tak čeká“. Určitě tam byl strach s toho, co bude to jestli někdo tvrdí, že ne tak ten první dojem určitě ano. Teď otevřeli tu špinavou kobku tu celu a strčili vás tam. Tam jsem měl už nějakého spolubydlícího který tam byl. A celý den nedělal nic jiného než že křičel z okna a když to řeknu blbě ono se říká koňoval to se hází šípy přes druhé okno a sháněl drogy a cigarety aby měl. Aby mu ten trest utíkal. Nikdo vám nic neřekne, vychovatel za vámi nepřijde, takže nevíte, že máte nárok si nechat prohlídnout rádio, abyste měl rádio takže tam je ticho. Takže jste tam čtyřicet hodin a ticho. Teď jako odsouzený nesmíte přes den spát tak tam sedíte na dřevěný stoličce a čekáte a koukáte z okna. Bylo to takové zajímavé, po nějakém čase jsem si zvyk. A to bylo čtrnáct dní co jsem tam byl a oni vás přemístí jinam. Takže vy jdete na vazbu to je ten nejtěžší režim. A z toho druhého režimu vás dávají na příbyl nebo vás odvázejí do jiné věznice. Přišel jsem na příbyl tam nás bylo šestnáct na pokoji, když vy tam přijдете s těmi taškami, tak oni tam většinou nic nemají, a jak jste zvyklí z venku tak se rozdělíte že jo? No ti paraziti se na vás naválí. Smích... Každý něco potřebuje. Takže tam jste týden nebo čtrnáct dní a pak vás vedou teprve na ty odsouzené baráky. Takže tam přijдете vás vedou tou chodbou a tam je třeba šedesát nebo sedmdesát odsouzených oni na vás všichni koukají, vidí že něco máte oni nic nemají. Tak to zkoušej. Na ty velký silný ani tak ne, ale když má někdo šedesát kilo a sto šedesát centimetrů tak to nemá moc dobrý. Přijde oni se podívají on je vyjukáný a všechno mu seberou. Dělají věci, že mu řeknou tady si to polož, tam tě volají, že má jít za barákovým a seberou mu všechno. Zajímavé věci se tam děly. Mě potom převáželi ještě na Bory. Protože jsem měl furt ty soudy, jak jsem se snažil tak vždy kvůli nějakému projednání mě tam odvedli. A pak mě vždycky převezli zpátky, tak jsem si i pocestoval. A byl jsem i ve Slavkově a tam jsem dělal nějaký svářečský kurz abych se nějak posunul a jenom tam jsem zažil to, že někoho znásilnili. Jinak se nikde nikdo neznásilňoval. A prostě byli tam gejové nebo jiní lidé bez cigár a tabáku udělali úplně všechno aby měli co kouřit. Když to řekneme, tak tam byli prostitutí kteří normálně fungovali. A bylo to dost odporné a vůbec se tím netajili ono to mělo doma rodinu dvě děti a chodilo to tam za nějakým chlapem a dělali si dobře. Děsný. Prostě za cigarety alkohol a drogy udělali cokoliv.

Doplňující otázka: Jak se tam ty drogy dostanou?

Tak něco donesou bachaři, což drogy moc ne oni přinesou něco ne tak nelegálního, ale občas někdo něco prý dones. Nikdy jsem nic takového po nich nechtěl, ale hodně

odsouzených tím jak jsou venku na venkovním pracovišti... takže jak chodí ven, tak si to strkají takzvaně do kufru a pronesou to dovnitř. Něco jsou přehozy to znamená že přijde někdo a přehodí to v míčku v pytlíku, tenisáku že potom to ti venkovní pracovníci seberou a přinesu na baráky. Jak pervitin tak marihuana všechno. Byli dokonce tak chytrí, že když se zfetovali, tak věděli jak to obejít, aby nebyli na testech pozitivní. Když věděli že jdou na testy, což chodilo asi deset lidí každý den tak věděli, že když vypijí čtyři pět litru vody, tak že se jim odstaví ledviny a pouští jenom vodu takže když půjdou na test na moč tak to tam nebude. Chytří kluci co? Smích... Jsou hodně vynalézaví já jsem tam viděl věci, co by mě v životě nenapadly. Když jsem viděl jak tam krásně udělali kladívko jak vzali zamykací zámek a zamkli ho na kousek násady od koštěte to bylo kladívko jako blázen. A pak si udělali ve zdi třeba skryš na telefon. Jako fakt šikovní. Mají na to hodně času tak vymýšlejí.

25. Jaké pocity ohledně trestného činu vnímáte teď s odstupem času?

Jak zabezpečím rodinu? To bylo první. Protože vlastně já jsem odtamtud odjel a oni mě zatkli u mého domu u baráku vlastně. Měl jsem v autě naloženého psa, bál jsem se hlavně o psal, měl jsem v té době nějak čtyř měsíční štěňátko sebou. Německá doga, takže vypadal jako pitbul on byl bílý celý, ještě ho mám, už je to starý pán teda, takže dali mi ho jako zbraň. Ten pes se bál nebyl schopný vystoupit z auta. A taky to nikdo neotestoval znalec nic. Viděli prostě bílého psa a dali mi ho jako zbraň a nikoho nezajímalo, že je to čtyř měsíční štěně. Dobrý měl pětadvacet kilo ale prostě... je to štěně ani chodit ještě pořádně neuměl. Určitě víte jak vypadá německá doga, jak je veliká a když máte čtyř měsíční štěně tak tomu se ještě motají nohy. Takže dojel jsem domu, a jak mě zatýkali. A já bydlím vlastně ve stejném domě jako rodiče, já bydlím na hoře oni v přízemí, takže jak mě zatýkali, tak na mě koukala máma a nebylo mi vůbec dobře. Bylo to hrozné, byl jsem rád že jsem dojel domů že toho psa mi nedali nikam do útulku jo? Že si ho vzal táta. Táta ho přebral, ale nechali ho v autě než to jako prošetřili. Takže jsem si říkal co teď? Teď nás od odvezli, odvezli nás na výslech dali nás na celu předběžného zadržení, tam nás můžou držet čtyřicet osm hodin a oni si to prodloužili ještě, takže nás drželi ne dva dny, ale tři a pak nás odvezli k soudu a tam ten soudce rozhodnul, že nás budou vyšetřovat na svobodě. Tím pádem se mi ulevilo a řekl jsem si „dobrý, může to dobře dopadnout“ a od té doby se to táhlo jakoby pět let. Tak jsem si říkal „nemusí to špatně dopadnout“, ale nedopadlo to.

- **Udělal byste to znovu?**

Kdybych věděl že to bude pro správného člověka, pro lidi kteří za to stojí tak ano. Protože tomu komu já jsem pomoh, tak se na mě vybodl, nepostaral se mi venku o rodinu neposlal mi do vězení ani dopis ani balík ani známku nic. Takže pro toho člověka už určitě ne. Ale když budu vědět že by se to týkalo mojí rodiny nebo něco takového... byla by v ohrožení, tak ano půjdu a udělám cokoliv pro to abych jim pomoh anebo je ochránil. Pořád to mám prostě v sobě, myslel jsem si že ne, ale jak půjde o lidi o kterých si myslím, že za to stojí nebo o ty kteří mě v tom nenechali tak ano pro ně bych se obětoval i za cenu že bych šel znova do vězení. Jo? To je moje asi blbá vlastnost jsem ochotný to podstoupit znova jenom proto... aby se mým blízkým nebo někomu jinému nic nestalo. Lidem kterým na mě zaleží a mě na nich.

26. Jaké pocity ohledně pobytu ve vězení prožíváte teď s odstupem času?

Že jsem vlastně díky tomu trestu přišel úplně o všechno. Přišel jsem o dům, přišel jsem o přítelkyni, byl jsem hrozně zamilovaný, chtěl jsem se ženit. Ale to si myslím, že je v pořádku, protože když semnou nepřečkala tohle těžký období tak ta holka za to nestála. Ale i tak byl jsem hodně poblouzněný, a když mě tam nechala tak mi bylo hrozně a musím říct, že jsem si teď na to vzpomněl, jak mě v tom nechala. Jak mi po nějakých třech, čtyřech měsících mého trestu napsala, že už prostě semnou nechce být. A těch slibu když jsem odcházel bylo mraky. Takže ten rozchod jsem tam nes špatně. To jsem bral jako těžký podraz a dost často na to myslím.

27. Lze říct, že cítíte lítost/vinu?

Lítost nebo vinu? Občas ano když to řeknu. Lítost určitě, vinu cítím hlavně nad tím, že teď mám vlastně jednoho kluka už dospělého dneska má dvacet a bylo mu šestnáct, když jsem odcházel vychovával jsem ho já ne máma. Zůstal tady sám, vychovávala ho babička. Učil se sám vlastně odmaturoval. Bylo mi to líto že jsem u toho nebyl. A druhému klukovi je šestnáct dneska a ten žil s matkou v Egyptě a měl jsem ho půl roku já a půl roku ona. A pak mám dvě pětiletý holčičky a tady jsem odcházel jak jim byl rok a to jsem přišel úplně o všechno. To začaly akorát chodit a já jsem šel do vězení. Takže tohle mi přijde hrozně líto, jinak nad tím co se tam stalo... My jsme tam byli dva to už jsem říkal a ten druhý kolega měl v rukou železnou trubku a tou tomu druhému poškozenému s ní zlomil ruce, takže kdybych tam nejel s ním, ale třeba sám tak by to takhle nedopadlo. Jo? Protože ta jedna facka

je prostě nic, takže... Prostě kdybych tam tehdy přijel sám, tak by to takhle nedopadlo. A je to trochu labilní člověk a neustál tu situaci celou.

Život před vězením

28. Co všechno se podle Vás podílelo na tom, že jste se dostal do vězení?

To už jsem tak nějak probrali. Ale určitě to byli špatní lidi a špatný kolektiv a moje potřeba každému pomáhat. To mě dostalo do vězení.

29. Jak jste žil před tím než jste se do vězení dostal?

Jak jsem žil před tím? Tak majitel diskotéky, noční život dá se říct k tomu přes den obchodník a vedoucí tří poboček. Takže dá se říct, že hodně peněz, pěkné auto, dvakrát třikrát ročně na dovolenou, motorka na zakázku, prostě opravdu dá se říct, že jsem měl život o kterém lidi jenom sní a nemusel jsem prodávat drogy ani krást. Opravdu se mi velice dařilo. Bylo to tak akorát. I když bylo hodně stresu teda to ano a hodně pracovní vyčíženosti ale dá se říct že se mi opravdu dařilo a život byl dobrý.

30. Jak jste vyrůstal?

- Byl ve vězení někdo z rodiny? Myslíte, že Vás to ovlivnilo (jak, proč)?
- Jaké byly vaše studentská léta?

Já jsem vyučený karosář automechanik. A celý život se pohybuji kolem aut. Takže nemám maturitu, ani nemám vysokou školu, nic prostě. Když jsem byl mladší tak se mi relativně sportovně dařilo proto jsem nešel dál do školy. Věřil jsem, že ze mě bude sportovec. Že se budu živit sportem a pak přišel úraz, dostal jsem titanové rameno a bylo po sportovní kariéře. Dělal jsem několik sportu, byl jsem boxer takže to bylo dobrý. A pak jsem vlastně ke konci přešel díky tomu ramenu vlastně... dělal jsem strongmana. Víte co to je? Vy jste od té Ostravy tam je Jirka Tkadelčík víte kdo to je? To je nejsilnější muž na světě do sto pěti kilo. No zvedáte ty těžký koule a takové věci taháte kamiony. Tak tím jsem končil.

31. Jaký rozdíl vnímáte mezi Vaším životem před uvězněním a teď potom, co jste vězení opustil?

Soudní proces byl hrozně drahý protože trval hrozně dlouho, dva advokáti a tohle. Pět let souzení, vždycky týden stání v kuse, pak se to odročilo na něco pak krajský soud, vrchní soud, odvolání do Brna zase krajský soud jako bylo to opravdu finančně náročné. Než jsem odcházel tak jsem na nějaké tři roky vyplatil dětem alimenty do předu. Abych jsem se tam prostě nemusel ničím zabývat synovi jsem vlastně na čtyři

roky zaplatil jeho soukromou školu. Studoval obchodku soukromou, má to hotové jsem rád. Dobrý dál nešel protože se mu nechtělo a taky proto, že jsem tady nebyl takže to si беру taky za vinu. Říkal, že když tady nejsem, tak nebude chodit dál do školy, aby byl samostatný. No a když to tak shrnu přišel jsem úplně o všechno, protože své bývalé přítelkyni jsem dal přístup k účtu mému kdyby byl nějaký problém a děcka něco potřebovali, aby mohla k tomu, učet mi vybrala... Smích... úplně do konce až do mínusu, auto prodala. A prostě přišel jsem a byl jsem na účtu v mínusu o tisíc korun. Takže jsem začínal od nova a ten návrat byl velice špatný velice těžký. A nebýt toho trestu tak jsem takhle nedopadl že jo? Kdyby byl ten trest kratší, tak by si to taky nedovolili, ale čím dýl jste pryč, tím víc mě prostě zkoušej. Přijde ji to v pořádku, že si šáhnou na věci které jim nepatří a nejsou jejich. Když jsem přišel tak jsem přemýšlel, že bych to nějak začal řešit trestním oznámením nebo něčím takovým, ale pak jsem řek, že to asi není úplně v pořádku ať si to nechá vždyť jsou to jenom peníze. Já jsem takový že ty peníze umím vydělat i teď, není to teda takové jako předtím je blbá doba korona virus a atd... ale abych klukům... holčičky mám s jinou ženou, ale abych klukům žaloval mamu, to bych se za sebe musel stydět takže jsem to nechal být. Já jsem ji k tomu teda napsal své nebyl jsem úplně slušný ale řek jsem jí ať si to nechá že už to nechci.

32. Jaké zkušenosti Vám dalo vězení?

Jaké zkušenosti mi vězení dalo? Vytřídilo to lidi kolem mě, naučilo mě to, že když se člověk furt usmívá i když je nasraný, tak nasere daleko víc lidí než když je hnusný a nějak je napadá. A za každou cenu si zachovat chladnou hlavu. Ušetříte spoustu starostí a problému. Dalo mi to to, že čím falešnější budete, tím líp se budete mít. Takhle to mají všichni, sice mi to moc nejde zatím ale opravdu stačí se usmívat a dělat že vám nic nevádí a všechno jde líp.

33. Na závěr se ještě zeptám, jestli je něco, co v rozhovoru nezaznělo a co považujete za důležité říct?

Jediné co chci říct... je to, že když je možnost tak se tomu vyhnout. Protože není to nic co by člověk nevydržel nebo nepřečkal, ono vám ani nic jiného nezbyvá protože se vás nikdo neptá. „Končím já jdu domu“ to tam není, ale vím že jsou lidi kterým to ublíží daleko víc než vám jako jsou třeba rodiče nebo lidi kteří vás mají rádi. Ti jsou víc poškození než kdokoli jiný tím, že vy tady nejste a musí se oni o vás starat. Moje máma to do dneška nese hrozně špatně nikdy nikdo od nás z rodiny takhle nebyl a ona to prostě pořad nemůže překousnout. Takže je to takový ne že by mě kvůli tomu

neměla ráda nebo se semnou nebavila ale je z toho špatná že já jsem byl ve vězení.
Nikdy jsem si ji ani nedovolil pozvat na návštěvu protože by to tam celé probřečela.
Těm lidem to ublíží víc než vám.